

Ladder Jacobs, of trappe der deughden

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, 'Ladder Jacobs, of trappe der deughden', uit: D.V. Coornhert, *Wercken. Deel I*,
Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1632

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001ladd02_01/colofon.php

© 2011 dbnl

Ladder Jacobs, Of Trappe der Deughden:

Betoonende, als in eenen claren Spieghel, den staat alder Menschen, ende dienende tot Kennisse sijns selves: daar toe hier werden aangewesen die rechte middelen, hoe en□ waar door d'alderdiepste Zondaar Trappeling opstijght vande aartsche Onsaligheydt tot die Hemelsche Saligheydt, so gants onpartijdelijck als Schriftuerlijck in vier gesproken by Vrage ende Antwoorde, tot vorderinghe van alle Menschen voor ooghen ghestelt,

Door D.V. Coornhert.

Genes.28.12.

Ende hy sach in sijnen Droom een Ladder staande opter Aarden, welcks trappe den Hemel raackte: oock den Enghelen Godes door den selven opstijgende ende afdalende: ende den Heere opten Ladder lenende, etc.

Aanden Godtsoeckenden Leser.

Soodanighe saken (lieve Leser) achte ick voor allen Zondaeren boven allen anderen benaarstighens waardigh te wesen, sonder welcke niemandt uyt sijne Onsaligheyt verlost ende tot Saligheyt ghebracht en mach werden. Nu en mach niemandt verlost werden uyt sijne Onsaligheyt, sonder sulckx aanden ghenen, die alleen daer uyt wil ende mach verlossen wel sijne quaatheyt (oorsake van sijne Onsaligheyt) als Godes goetheyt (die daar wil ende mach verlossen) te rechte te kennen: welke eygen quaatheyt oock niemandt inder Waarheydt en mach kennen, sonder daar uyt oock ghesamentlijck te kennen die over groote goetheyt van den Almoghenden Schepper in zijn soo langhmoedigh als goedigh verdragen vande groote Boosheydt sijnder verdorven Schepselen. Dat is dan de Wortel van alle ware Menschelijcke Wijsheydt: bestaende in ware kennisse van eyghen snootheyt ende van Godes goetheyt. Die kennisse van eyghen quaatheyt doet die haten ende verlaeten: maar de kennisse van Godes goetheyt doet die lieven ende verkrijgen. Soo weet dan die Mensche warachtelijck (niet waanlijck) verandert uyt een quaat, ellendigh ende Duyvelsch, in een goet, Saligh ende Godtlijck Mensche. Hier af handelt dit Boecxken alleenlijckende niet van scherpsinnighe twisterijen nochte Haetelijcken scheldingen van yemants leeringhen. Gelijcken men nu gheen dinck op Aarden sorghelijcker en vint noch verderflijcker voor den Zondaar, dan onkunde zijns selvens, daar door hy sich verwaenenende, hem selfs beter acht ende Wijser dan hy is: Soo dat oock dickmaal de ghene die noch gheen goet Heyden en is, sick daar door vermeent te wesen een goet Christen: ende mitsdien onveranderlijck in sulcken sijnen verdoemelijcken State, als met Boeyens van een Valsche Waanvrede, vermits die banden sijnre Onwetenheydt blijft ghevetert: soo en vintmen wederomme niet seeckerders noch heylsamers voor allen Menschen, dan waere kennisse van haer selfs ende van haeren Staat, Onverstant, quaden wille ende onvermoghen: Daar door hy sick selve quaat bevindende, als quaat Veroordeelt, diep vernedert, ende niet en mach rusten in zoodanighen ellendighen Staadt, maar ernstlijck wert aangheport om te speuren nae de ware middelen, omme daar uyt tot Goetheyt ende Saligheyt te gheraken. Dese Middelen, als Trappen uyter Hellen ten Hemelwaarts, werden hier in sulcker wijsen aanghewesen, dat ick soo-danighe by gheen Schrijvers noch en hebbe ghelesen, ende dit tot voorderinghe van uwer Zielen heyl, Godtvruchtighe Leser. Proevet alles, laat varen het quade (dat mijns onwetens hier inne mach schuylen) neemt aan het goede, dat ick weet niet weynich hier inne te wesen: ende ghebruyckt sulcx te recht, dese Trappe tot opstijginghe (niet in Hoovaardighe Wetenschap, maar) in hanteringhe van Godtlijcke Deughden, in't verlaten vande Aardsche, ende in't ghenaecken vande Hemelsche goeden. Dat zal dienen tot goetwerdinghe uwer Zielen, daar toe dit is geschreven, dat oock u allen (als sich selven) hertelijck werdt toeghewenscht.

V. alder dienstschuldighe.

D.V. Coornherts.

Inleydinghe.

Vraghe.

Was't niet gheseyt dat wy huynen souden handelen vander Menschen Onsaligheydt ende Saligheydt?

Antwoorde.

Het was.

Vraghe.

Oock mede vande Oorsaken, Ommestanden ende Middelen, waar door de mensche komt in, ende wederomme uyt d'Onsaligheydt ter Saligheydt.

Antwoorde.

Alsoo.

Vraghe.

Daar toe haddet ghy ghestelt vier hoofsaeken, te weten eerst d'Onsaligheydt, voorts die Verlichtinge, daar na die Zuyveringhe ende ten laatsten die Vereeniginghe, elck met haren oorsaken, Vruchten ende Ommestanden. Ist niet alsoo? Ende duncket u goet by die schickinge te blijven?

Antwoorde.

Ia.

Vraghe.

Was't oock niet gheseydt dat ick Vraeghen, maar ghy antwoorden soudet.

Antwoorde.

Recht, maar daar by hadde ick bedonghen, dat ghy vragende dinghen die mijn verstant te boven gaan, liever soudt vernoeghen met gheene, dan met heele twijfelijcke

Antwoorde.

Vraghe.

Tis sulckx, want so ongaarne als ghy onsekere antwoorde soudet geven: soo ongaarne soude ick die aannemen, veel nooder noch betrouwen moghen. Wat dunckt u nu? Soudet quaat sijn dat wy willende handelen van Goddelijcke saken, Gode selve daar inne kennen voor een milde gever alder goeder gaven, voorneemlijck van Wijsheydt, die wy nu meest in desen behoeven: ende dat wy sijne overvloeyende gaafrijckheydt, gheloovich met seker betrouwen van verkrijghen, inden Name sijns Soons volgens des selfs beloften daaromme begheerlijck bidden?

Antwoorde.

Soude dat quaat sijn? Wat mocht men beters in desen doen? Wat is ons, kennende onse Armoede des verstants, doch meerder van noode? Soo bidden wy dan, O Milde Vader, om kennisse van onse quaatheydt ende van uwe goetheyt, der Menschen hoochste wijsheydt, op dat dese niet dan noodighe ende nutte saeken en vrage, ende ick die niet dan warachtelijck ende bescheydelijck en beantwoorde? tot vernederinghe van ons beyden, ende tot verhevinghe uwes Naams door Iesum Christum onsen Heere mits verlichtinghe van uwen Heyligen Gheest der waarheydt.

Vraghe.

Amen, Amen.

Antwoorde.

So begint nu vragens in des Heeren Name.

Het Sommier inhouden deser vier gespraken vindt men achter, verstreckende een volkomen Tafele.

Ladder Jacobs, Of Trappe der Deughden.

Eerste Gesprake.

Vander Menschen Onsaligheydt met haren Oorsaken?

1. Vraghe.

Wat is der Menschen Onsaligheydt?

Antwoorde.

Quaatheydt, want die als ⁺selve wesende vreemt ende verscheyden van Gode, die alleen goet, ja die goedtheydt selve is, scheydt oock allen Menschen, ⁺daar inne sy d'overhant heeft van Gode. Nu is ⁺Godt soo wel die Zalicheyt selve, als die goetheyt, soo moet hy noodtlijck afghescheyden zijn vande Zaligheydt, die van Gode, vande goedtheydt, is afgescheyden. So lange dan die quaatheydt d'overhant heeft inden Mensche, is ende ⁺blijft hy afghescheyden vande Goedtheydt ende Saligheydt Godes ende mitsdien onsaligh.

⁺Quaatheydt

⁺Mat.19.17.

⁺Quaatheydt scheydt den Mensche van Gode.

⁺Alle quade is onsaligh.

2. Vraghe.

Wat is doch dese quaatheydt?

Antwoorde.

Quaatheydt is niet als een dervende wesen ⁺ende een schuldige ontbermge vant goede wesē Godes, dat de Mensche uyt ghenaden hadde moghen hebben.

⁺Quaatheydt is niet.

3. Vraghe.

Waar door komt dat quaat, ofte ontberen des goets inden Mensche?

Antwoorde.

Door des Menschen Zonde, want die scheyt ⁺j. (als een middelwant) den Mensche van Gode, ⁺die selve de goedtheydt is, daarom noemde ickse een schuldigh ontberinghe van't goede. j. Deut.31.17. Isai.59.2. Ierem.5.25. Genes.3.8.

⁺Quaadtheys oorsake is zonde.

⁺1

4. Vraghe.

Hoe kan de Mensche schuldich zijn gheworden aan zulcke zijne ontberinghe des goedts, door zijnen afval van Gode: als sulcx geschiet door die Goddelijcke Predestinatie? Of meyndy dat het swacke Schepsel staande mach blijven teghen die wille of schickinghe des Almghenden Scheppers?

Antwoorde.

⁺Soo weynich als de Mensche Godes ordeninghe mach wederstaan, soo weynich ist waar dat die goede Godt zijn goede Schepsel tot quaat worden oft verderven heeft gheschapen. ⁺Wy weten immers dat Godt den mensche heeft gheschapen tot zijn zelfs beelde ende ghelijckenisse. So moetmen nu seggen een van beyden, te weten, dat Godt oock selve gevallen ende gezondicht heeft, oock in't verderven is ghekomen: ende dat de Mensche tot sulcken beelde gheschapen zijnde, oock geschapen is ten valle, ter Zonden ende ten verderven: maar dit waar openbare lasteringe Godes. Of men moet zegghen dat Godt Scheppende den Mensche tot zijnen Beelde, die Heyligh ende Zaligh is, hy tot Veyligheydt ende Zaligheydt (dats verde van tot Zonde ende ten verderven) geschapen heeft gehat. Godt en wil ders Sondaars doot⁺ niet, die nu al quaat is. soude hy dan des onnooselen Menschen Sondighe quaatheydt ende eeuwich verderven willen: wie mach dat gelooven?

⁺Godt en scheydt niemant ten verderven.

⁺Genes.1, 27.

⁺Ezec.18.32.33.11.

5. Vraghe.

Dunckt u dan dat de Mensche (hadde hy gewilt) hadde moghen staande blijven, goet ende mitsdien eeuwelijck Zaligh werden?

Antwoorde.

Vrijelijck jae, wandt anders en mochte hy⁺ gheensins schuldigh zijn geweest aan zijnen valle: seker na dien wy weten dat de mensche heeft moghen worden t'ghene Godt hem niet toe en heeft geschapen, namelijk een beelt des Duyvels ende onsalich: wie mach loochenen, dat de Mensche mach werden t'gene Godt hem toe heeft gheschapen, te weten, een Beelde Godes ende mitsdien Salig? Mocht dan ooc de Mensche zijn gheschapen goetheyt of Onnooselheyt behouden, ende d'ongeschapen goetheyt, wesen ende deughden verworven hebben gehat, indien hy hadde ghewilt: hy mochte oock (so hy ghewilt hadde) het quade, het niet, ende die zonde ontbeert hebben gehat. Want niemandt⁺ en mach teffens des lijfs gesontheyt hebbende ende behoudende Sieck zijn: gemerckt Sieckte een ontberinge is vande gesontheyt. Also mede en mach niemant het goede hebbende, ende dat behoudende quaadt zijn, 't welck is goedtheyt te ontberen, want even soo onmoghelijck als het is, dat een zelve Lucht j. teffens zoude⁺ zijn ende blijven heel Licht ende heel duyster: even zoo onmoghelijck ist dat een Mensche soude zijn heel goet (so deerste Mensche was) ende heel quaat. 1.2.Cor.6.14.15.

⁺De mēsche hadde mogen staande blijven.

⁺Sieck ende ghesondt en machmen niet teffens zijn ende blijven.

⁺Niemangt mach teffens zijn en □ blijven goet ende quaat.

6. Vraghe.

De Sonde segdy (soo ic mercke(oorsake van⁺ der Menschen Quaatheyt ende Onsaligheyt, secht doch, wat is de Sonde?

Antwoorde.

Een vrij keurich willen of doen teghen Godes Wet: Het zy dan int laten vant gebodene, of in't willen of doen van't verbodene. Want daar staat geschreven.

7. Vraghe.

Hola, die tijt is dier, die bewijsinghe onnoodigh, ick geloof dat de Sonde zulcx is, want de Schrift tuyget, laat my hooren welck ghy acht te zijn die voorneemste Vruchten of straffingen der Sonden?

Antwoorde.

Die zijn menichvuldich, neemter nu vier, ⁺ wel die uytneemste wesende, ende meest al d'ander behelsende, waar van de drie de Ziele ende de vierde den Lichaame aangaan. D'eerste van drie is ontberinghe van't goede, dat is⁺ een afscheydinghe van Gode (daar af wy nu hebben gesproken) ende mitsdien een doot der zielen, te weten, een verlies vande oprechte on-

⁺Wat zonde is.

⁺Vruchten vande zonde.

⁺Doot der zielen is t'verlies vā onnooselheyt.

nooselhey, dese was inden Mensche gheschapen, ⁺ende desen doot sterf hy, ten selven daghe ⁺j. als hy at vande verbodē vruchte, daar door ⁺hy schuldigh wert, ende d'Onschult of Onnooselhey, ⁺want waar schulde levendigh wert, daar sterft onschulde, want ghelijck die ziele des lichaams leven is: alsoo is Godt der zielen leven. Het lichaam is doot, als het ⁺ghescheyden is van Ziele: Maar die Ziele is ⁺doot als sy ghescheyden is van hare Ziele (om ⁺so te spreken) van Gode: die haar leven ij. is. ⁺Dit gheschiet (soo geseyt is) door de zonde. iij. ⁺Wāt als die volbracht is baart hy de iiiij. doot, ⁺j. Gen.2.17. Ezech.33.12. ⁺ij. Deut.30.26. iij. Isai.50.2. iiiij. Iacob.1.15.

8. Vraghe.

Dat versta ick, die tughenissen kenne ick, dus vernoege ick, en voorts te hooren de tweede straf der zonden?

Antwoorde.

⁺Die is een hongherigh Onvernoeghen der ⁺Zielen, want het Woort Godes, Christus, j. is self het broot des levens ende eenighe voetsel ⁺der zielē, die leeft ij. daar by, als het lijf by ⁺den Broode. Dat woort is alleen by Gode, iij. ⁺ja die ist selve. Al die sich van Gode ende sijnen worde afscheydt, moet dan een hongherigh, ⁺quellijck en [□] treurigh ongenoegen gevoelen. ⁺Siet, zo ontbeert dese verloren iiiij. Sone ⁺(nu verde verscheyden zijnde van sijnen Hemelschen ⁺Vader) dit voorschreven broot, voetsel, ⁺ende leven sijre Zielen: hy moet noch der Swijnen draf ontberen, die (of hyse al genoegh mochte hebben) sijn Ziele gheensins en soude mogen verzaden: onmoghelijk waar't (segge ick noch) dat de draf der aartsche Lusten, als wesende verganckelijck, die redelijcke Ziele die onverganckelijck is, soude moghen verzaden. Des nyet te min pogen alle Epicurien d'onsichtbare Ziele metten sichtbare spijse der lijflijcke wellusten te verzaden, ende dit nyet min vergheeflijck dan dwaaslijck: want haar al te wel voeden van't lichame, doet d'arme Ziele verhongeren: ende het vervullen haars lijfs met weeldige spijse ydelt de magere Ziele van't Godlijcke voedsel. Also moet daar nootsakelijck zijn een quellijcke honger der Zielen: die haar stadelijck pijnigh met een hongherigh Ongenoegen. Dese honger gaat in verdrietelijckhey ⁺het verdriet des lijflijcken honghers soo vele te boven, als die Ziele het lichaam in edelhey ende waarde te boven gaat: de beste dinghen misbruyckt zijnde, worden d'arghste, ende die plagen in de edelste dinghen vallen onghelijck pijnlijcker dan die in den snoodtsten dinghen.

9. Vraghe.

In de tweede straf vernoeght my, ende na t' verclaren vande derde verlangt my?

Antwoorde.

⁺Die is het verdoemelijck Wroegen j. in de Conscientie. Dese en blijft gheensins uyt die Ziele, daar de zonde inne komt, want sy is mede (als al d'andere) der zonden onafscheydelijck staat. Ioffer, ghemerckt die Ziele het ⁺ghewisse oordeel des gewissen, met schricken moet lijden, soo langhe sy blijft afghescheyden van Gode, dat is Goddeloos. Soo langhe moet sy oock dan deses worms knaghen met treuren lijden: ende so lange moet sy die ellendighe onvrede lijden. Want sy ontbeert Godt,

⁺Doot der Zielen sterf d'eerste mensch ten selven dage als hy zondighde.

⁺1

⁺God of leven der Zielen.

⁺Het scheyden van Gode is der Zielen sterven.

⁺2

⁺3

⁺4

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺Onghenoeghen.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺Godts woort is der ziele voedtsele.

⁺Quellijcke hongher der Zielen.

⁺4

⁺Aertsche lusten mogen die Hemelsche Ziel niet versaden.

⁺T'verganckelijcke mach het onverganckelijck niet vernoeghen.

⁺Zotheyt der Epicurien.

⁺Honger der Zielen ellendigher dan des lichaās.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺Verdoemelijck wroegen dochter vande Zonde.

+die alleen der Zielen veyligheyt, vrede ende vreughde: sy is dan nyet in maar buyten ende +vreemt vandē Rijcke Godes ij. t'welc is rechtvaardigheydt, vrede ende blijdschappe inden heyligen Geest? Siet, daar hebby verclaringe mijns ghevoelens vande drie straffingen der zonden, die de zondige Ziele quellen: nu kome ick tot de vierde, die t'lichaam pijnight ende quelt, j. Genes.4.7. Rom.2.16. Isai.48.22, 66.24. 2.Reg.24.10. ij. Rom.14.17.

10. Vraghe.

Welcken is die?

Antwoorde.

Smertigh of pijnlijc Gevoel des lichaams.+Dese wert veroorsaackt door't zondigen inden lichame, het zy dan van Venus, van Bacchus ofte van Bula. In desen is de zonde gemeynlijck het misbruyck, oock van sijn sefs (swijge+ van eens anders vrouwe, dranc of spijse. Hier houdt die blinde Luste geen mate. Het matigh+ ghebruycke sterckt ende verlustight, maar onmate swackt, verlast ende pijnight den lichame.+ Dat becomt Kranckheydt, Gichte, Pocken, ja Lazarije, ooc den Doot selve: ende dat brengt tot willighe dolheyt, wonden, wee, armoede, sieckten, onrijp sterven, met noch meer+ andere dergelijcke felle beudels des lichaams, +die een Corte ende vluchtighe ketelinghe van lijflijcke welluste vergelden met duysentreleye+ lanckdurighe ende aancevelijcke pijnlijckheyden.

11. Vraghe.

Merckt men in sulcke verschulde ende sekere+ straffe dan nyet opentlijck die Rechtvaardigheyt Godes

Antwoorde.

Ontwijffelijck ja, maar men merckt daar by niet min openbaarlijck die genadige bermhertigheyt+ Godes.

12. Vraghe.

Dats een wonder spreucke: mach men dan oock in't rechtvaardigh straffen Godes, sijne nermhertigheyt mercken?

Antwoorde.

Waar inne doch meerder? Menschen straffen hare kinderen uyt Liefde ende Bermhertigheyt, verstaande dat d'onghestraftheyt tot haar verderven, maar die straf tot haar behoudenisse is streckende: beter (seyt men) een ghestraf aarsgat dan geen, dat is: Laat men het moetwillighe kint ongestraft.het sal van den beudel ghedoot ende met sijn aarsgat verloren gaan: maar strafmens, beyde sal't behouden blijven. Nu is Godt beter ende wijser dan alle menschen: sijn goetheyt heeft ons dan oock liever, dan wy onse kinderen: ende sijn wijsheydt weet beter dan wy selve wat ons goet is. God straft dan uyt Liefde, ende weer oock nutter voor ons te wesen datter gestrafte+ saligen zijn, dan datter geen saligen souden wesen. Alle sulcx betuyght die Heylige Schrift klaarlijck seggende, dat God den genen die hy straft j. lief heeft. Die mē ooc liefheeft, diens+ ontfermt men sich. V verwondert mijn seggen dat men inde straffingen Godes sijn bermhertigheyt merckt: Dat tuyght die Heylighe Schrift naacktelijck, ende meyne niet dat ghy daar nu meer in verwondert. Nu segghe ick noch meer: te weten, dat Godt uyt loutere Rechtvaardigheyt bermhertigh is, die wist de Psalmiste wel als hy God den Ongeloovigen+ ij. barmhertigh was. Waarom dat? om dat+ hy gedachtigh was dat sy vleesch in zijn, dat+ wy stof zijn. Dat is,

+God alleen is der zielen heyligheyt, vrede ende vreughde.

+2

+Smerte straf der zonden.

+Misbruyck is zonde.

+Lust houdt geen mate.

+Onmate quelt Oncuysheys vruchten.

+Prov.23.26.

+Donckenheys vruchten.

+Prov.23.25.

+Godts rechtvaardigheyt laat gheen zonde ongestraft.

+Barmhertigheyt Godes blijkt in sijn rechtvaardigheyt.

+God straft uyt Liefde.

+1

+God is uyt rechtvaardigheyt bermhertigh.

+2

+3

t'is billigh (schijnt Godt te seggen) dat ick bermhertelijck handele met⁺ sulcke swacke
vaatgens. Siet so is Godt uyt Rechtvaardigheydt nermhertigh. Desgelijcx is hy ⁺God is uyt bermhertigheydt
mede uyt Bermhertigheydt rechtvaardigh, als hy onse onwegē ofte ongerechtigh-
rechtvaardigh.

den straft ende beheynt, niet anders dan met ⁺die smertelijcke doornen iiiij. vande pijnlijcke⁺ straf der zonden. Tot wat eynde? Op dat wy ons selve niet in zonden vergheten, door die pijnlijckheynt bedaren, ende alsoo door een tijtlijcke straf d'eeuwighe ontvlieden soudén moghen: so bracht deser ghelijcke bevonden Corte ellende den verloren Sone weder in de eeuwighe vreugde zijns Vaders: die derhalven verblijt zijnde, sprack: Mijn Sone die doot was is levendigh gheworden. Soo meughdy hier uyt nu noch wat anders mercken, namentlijck, dat die Rechtvaardigheydt Godes niet een ⁺hayrken minder Heyligh is ende goet, dan zijn Bermhertigheynt: dit wert hy weynigh luyden verstaan. Want meest elck op Godes Bermhertigheynt schijnt te hopen, ende daer beneven voor Godes Rechtvaardigheynt, als voor een Duyvel te vreesen. 1. Heb.11.6. Prov.3.12. Apoc.3.19. ij. Psal.67.38.39, 102.13: 14. iij. Ose.2.6. iiiij. Luc.15.24.

⁺4
⁺Waar toe Godes straffinge streckt.

⁺Gods rechtvaardigheynt is soo goedt als zijn bermhertigheynt.

13. Vraghe.

⁺Hoe geraackt de Zondaar aan kennisse van sijne Ellendigheynt?

Antwoorde.

⁺Hoe de zondaar gheraackt tot kennis van zijn ellendigheynt.

Men soude wanen sulcks niet minder spotlijck ghevraaght te zijn, dan of yemant eenen gichtighen of hongerighen mensche vraaghde, waar by hy mocht weten dat hy gichtigh of hongherigh ware, want sy soudén gereedelijck weten te antwoorden ende vragen: wat meyndy dat wy het gevoelen hebben verloren? Doch aangesien men vindt Menschen die door een verharde Ghewoonte van zondighen sulcx het ghevoelen verliesen, dat die Conscientie op't pantijser vande quade Gewoonte haer tanden uytghebeten heeft, ende dat sy als in eene verghetele sieckte van Ongheleovigheynt schijnen ghecomen te wesen: soo dat sy daar by nauwelijcx anders en schijnen te wanen dat het so behoort, soo wil ick morgen, gevet de Heere, t'selve beantwoorden, soo't nu oock al avondt is ende scheydens tijdt, ende het selve dan beter te passé sal komen, dan daar wy nu zijn: overmits wy nu scheyden van des Menschen Onsaligheynt met des selfs aanleven, omme te gaan tot het tweede Hooft-stuck, te weten tot die ghenadighe Verlichtinghe, sonder welcke niemandt en mach komen tot kennisse sijns selves. Daar af staat morghen te handelen, ende segghe nu niet meer dan goeden Nacht.

⁺Verharde Zondaars.

Ladder Jacobs, Of Trappe der Deughden.

Tweede Gesprake.

Vander Zondaren verlichtinghe.

1. Vraghe.

Goeden morgen, my verlangt nu te hooren van de selfs-Kennisse, ende eerst wat die is.

Antwoorde.

Sijnen wech j. te kennen, ⁺Dat is der Kloecken Wijsheynt.

2. Vraghe.

⁺Wat kennisse zijns selfs is.

⁺Dats duysterlijck gheantwoort: wat is het kennen van sijnen weghe?

Antwoorde.

Soo antwoord die Goddelijcke Schrift: die soude u mijn duyster zijn, soo ghy in des Heeren vreesse wat meer haer sproocken hanteerde: dan zoudy klaarlijck kunnen mercken in't licht der Ghenaeden, dat des Menschen wegh daar doorgaens beteeckent sijn handel, wandel, voornemen, doen, laten ende wijse van Leven, ⁺soo wel in't quade ij. als in't goede iij. naden Lichame als na der Zielen, want in dese twee bestaet de Mensche. j. Prov.14.8. ij. Gen.6.12. Iudi.2.19. Ierem.26.3. iij. Ierem.7.3.18.11.

3. Vraghe.

Selden kent yemant den geheelen Mensche: maar wat deel wert meest gekent? Het lijf? of ⁺die Ziele?

Antwoorde.

Minder wert gheweten wat die Ziele, dan wat het Lichaem goet is. Dese onkunde maect dat meest elck met schantlijcke Versuymenisse van haar edeke Ziele met des selvens goederen, ⁺namelijck, die deughden, met soo angstelijcken vlijte benaarsticht die verkrijginghe van t'ghene den snooden rompe aangaat, plat teghen die openbare bevelen onses Heeren, van het Rijcke j. Godes (in onser Zielen) voor al te ⁺soecken met beloften van 't toewerpsele, ende met uytdruckelijcke verbot van den Mammon sorghvuldelijck ij. te dienen, j. Mat.6.33. ⁺ij. Mat.6.24.25.26.27.28.30.31.32.34.

4. Vraghe.

Des Lichaams kennisse na te speuren mogen wy den Phisicienen bevelen, tis haer ampt, maar ons voornemen niet, daarom ick 'tLichaams kennisse verlatende kome aande Ziele, ende vraghe: Wat is die Ziele?

Antwoorde.

Ick soude u Mette diffinitie of beschrijvinghe der Zielen, voormaals ghestelt by Hooghgeleerde Mannen, moghen beantwoorden ende seggen, dat die Ziele is een Gheest, door wiens beweginghe ende kracht het ghestelde Lichaem beweecht wert of ghevoelt, of andere wercken des Levens doet, te weten dat Lichaam waar inne die Ziele woont, t'welck eygentlijck schijnt gesproken vande Ziele, ghenomen voort leven dat wy metten dieren ghemeen hebben: de redelijcke Ziele soude ick moghen segghen te wesen d'oorzaecke onses Levens, ghevoelens, verstaans ende beweghens, ofte oock dat die Ziele

⁺Wegh betekēt meest inde heyliche Schrift der Menschen wandel.

⁺3

⁺Weynigh is menschen weten wat goet is voor hare Ziele.

⁺Ziel Edeler dan t' Lichaam.

⁺1

⁺2

is een geschapen wesen, dat onsienlijck is, Gode eenighsins ghelijck zijnde, ende geen Beelde anders hebbende dan 't Beelde zijns Scheppers: Maer volghens ons verdingh, moet ghy ⁺vernoegen met gheen antwoorde, op uwe vragen die mijn verstant te boven gaan. Dit isser een af, want ick soo -luttel weet te segghen wat s'Menschen Ziele is: als ick weynigh soude connen uyt spreken wat God selve is: der Zielen Schepper.

⁺Wat die Ziele is en weet dese Schrijver niet.

5. Vraghe.

My vernoeght, maar vander Zielē gedaante of qualiteyt suldy my immers al wat weten te antwoorden, soude ick meynen: gelijk men met ware kennisse vande qualiteyten Godes ⁺al veel mogen seggen, als van zijn goetheyt j. ⁺sijn ghetrouheyt ij. zijn bermhertigheyt iij. ⁺rechtvaardigheyt iiij. mogentheyt v. ende dergelijcken ⁺meer, de welcke de sijne oock daghelijcx ⁺ondervinden inder Waarheyt. Dus wilde ick wel weten, waar inne dese kennisse van der Zielen gedaante meest is ghelegen j. Psal.33.9. ij. Isai.49.23, 60.16. iij. Iohan.4.2. iiij. Ezech.25.24. v. Isai.49.26.

⁺1
⁺2
⁺3
⁺4
⁺5

Antwoorde.

⁺De kennisse vander Zielen gedaante bestaat meest in 't weten, hoedanigh des menschen verstandelijcke ende begeerlijcke crachten zijn: So dat de Mensche sekerlijck weet wat hy voor 't alderbeste oordeelt, wat voort alderquaatste wat hy weet, wat hy waant, ende wat hy niet ⁺en weet. Want dese kennisse streckt opten verstandelijcke crachten der Zielen. Maar als de Mensche uyt Ondervindinghe zijnre hertstochten ⁺in der Waarheyt weet waar zijn herte is, dat is, waar zijn schat is, die hy boven alle dingen lief heeft, begeert, op hoopt ende stadelijck op dencket, oock wat hy boven allen dingen hatet, vliedet ende voor vreest: So kent hy die begheerlijcke ende toornighe crachten zijnre Zielen, dan mach hy uyt sulcke kennisse so lichtelijck als sekerlijck weten of zijn Ziele goet is dan quaat. Want bevint hy dat zijnre ⁺Zielen opperste Liefde, Hope, Deughde, Luste ende Ruste, streckt ende siet op Gode die goet is, ende ter Liefde van hem alle dat goet is lief heeft, in sulcker wijze dat dese liefhebbende Ziele eer haar selve, haar leven en wesen, dan desen geliefden Godt ende goet verlaten soude, ende mitsdien het quade meer vreest dan de doot selve: Hoe soude dese Mensche mogen twijfelen, of zijn Ziele oock goet zy? Maar so hy daar tegen bevindet dat hy zich selfs, des vleeschs Wellustigheden, Rijckdommen, Staten, Eere, met dergelijcke meer ydelheden soo lief heeft: dat zijn Ziele sodanighe dinghen of eenighe der selver so seere begheert, aanhangt, op hoopt, na verlangt, inne rust ende verlustight, dat hy om sulcx te vercrijghen of te behouden, niet en soude schromen onrecht te doen: hy mach oock sekerder dan seker weten, dat zijn Ziele sonder God, sonder goet, quaat ende zondigh is.

⁺Waar inne de kennisse van der zielen gedaante meest bestaat.

⁺Weten wat men weet, waant of niet en weet.

⁺Mat.6.21.

⁺Hoe elck mach wetē of zijn Ziele goedt dan quaad is.

6. Vraghe.

Dese selfs kennisse is dan noodigh, so ick nu mercke, lieve seght doch, waerom wert die inde Heylighe Schrift niet bevolen?

Antwoorde.

Boven allen dinghen. Lieve, wat wert den ⁺Zondaren inde gantsche heyilige Schrift door, meer geboden dan leetwesen boete of penitentie? ⁺j. den behoefighen dan bidden? ij mach ⁺oock yemant recht leetwesen hebben over sijne zonden, sonder die, ende mitsdien zijnre Zielen quaatheyt (dats immers sich selve) te kennen? of mach yemant met rechter ernst bidden, sonder die behoefte of t'ghebreck zijnre

⁺Selfs kennisse inde Heylighe Schrift bevolen.

⁺1
⁺2

Zielen te kennē? Dat is onmogelijc. iij. Dus is doorgaans⁺ t'eene ende mitsdien oock t'ander wel sorghvuldelijck inde heylighe Schrift ghestelt: waardy blint (seyt de Heere) soo en haddet ghy gheen zonde (te weten daar inne, dat ghy my niet en kent) maar nu ghy segt wy sien, so blijft u zonde, alsoo mede handelt sy doorgaans van den waanwijsen. iiiij. Twelck niet anders en⁺ is gheseyt, dan sonder sijn blintheyt ende onwijsheydt te kennen, en mach niemandt inder⁺ Waarheydt bidden, om t'Gesicht of Wijsheydt te bekomen. Wat meynt dit doch anders dan dat boven allen dingen noodigh is, sijn eyghen gebreck, ellende en□ quaatheydt te kennen? Immers men leest uydruckelijcken het ondersoecken v. onser wegen (dats wandel) weten vj.⁺ ende gedencken vij. onser boosheden, oocl het⁺ recht oordeelen viij. van ons selfs (dat sonder⁺ ware kennis onses selfs niet en mach gheschieden)⁺ geboden te wesen inde heylighe Schrift tot seer vele plaatsen, j. Mat.3.2, 4.17. Luc.3.8, 5.32. Actor.2.38, 8.22, 17.30. Rom.2.4. Ac. ij. Mat.7.7. Luc. 11.9. Mat.6.9.24.20, 16.41. Ephes.6.18.1. Thes.5.17. Ac. iij. Ioan.9.41. iiiij. Prov.26.12, 26.16.1. Cor.8.2. v. Tren.3.40. vi. Iere.3.13, 2.19, 3.2. vij. Ezech.20.43. viiiij. Luc.13.57.

7. Vraghe.

Wie werct dese selfs kennisse inden menschē?

Antwoorde.

Godt, doch niet sonder den Mensche, Godt⁺ segge ick, door sijne algemeyne gaven, als van t'Licht der ghenaden, vande Redelijckheydt, der Zielen ooge, door sijne straffinge en□ beproevinghe. Maar de mensche doet oock daar toe sijn werck, van sulcke gavē of pondkens Godes, als licht, gesicht, straffinghe ende beproevinghe met aandachtigh opmercken recht te gebruycken ende daar mede den Heere te woekereren. Want gelijk des menschen werck van sijn oogen te openen totten lichte en□ opten donckeren acht te slaan, niet altoos en mach vorderen tot sien en□ verstaan, ist dat hem geen licht en verschijnt: also is ooc die genade van't licht, straf ende proeve vergheefs: Ist dat de mensche sijn ooge gesloten houdt, ende opten dinghen niet en wil mercken.

8. Vraghe.

Soudy wel kunnen bewijzen uyte heylighe Schrift dat de Mensche oock self wat moet doen, om te gheraken aan de kennisse sijns selves?

Antwoorde.

Blijckt dat niet meer dan ghenoech uyt het⁺ ghene nu al is gheseyt? Of eyscht Godt te vergeefs van den Zondaren het werck van leedtwesen, van bidden, van't ondersoecken onser wegghen, van't weten en□ gedencken onser boodheden? Wat baat het licht der ghenaden als wy⁺ die duysternissen j. beminnen, t'licht haten en□ dat vlieden! Wat baten seven Sonnen als wy met een ooge willen openen om te sien ij. ende⁺ verstaan? soo is den Zondaer dan noodigh om te komen aan kennisse sijns selves ende dat ooc niet minder in vele andere stucken, maar sonderlinghen in't waarnemen vande straffinghe des Heeren, soo men mach sien aan't dickmaal vermanen des Heeren, dat Israel iij. sijne⁺ straffinge veracht hadde. Welcke straffinghe hy⁺ ons tosendt, op dat wy ons niet onschuldigh iiiij. en souden wanen. Soo oock die proeve of versoekinghe gheschiet ten eynde wy moghen weten, of wy den Heere te recht lief hebben.

v. Wat mach hy oock weten die niet en versoecktē⁺ vj. Wat helpt oock totte kennisse alle t' versoecken, als men op't gene men inne wert versocht, gheen acht en slaat: ⁺⁶

Dit acht nemen⁺ op straffen ende versoecken Godes is immers des Zondaars werck:

so noodigh wesende tot die kennisse onses selves, dat sonder sulcks alle straf ende versoecken Godes aan dē onachtsamen te vergheefs is. j. Iop.24.16.17.

^{+Daar toe Godt ons versoecke.}

Iohan.3.19.20. ij. Isa.42.18.19.20. Ier.5.21. iij. Amos 4.7.6.10.11. iiij. Ierem.30.11.

v. Deut.13.3. Gene.22.12. vj. Eccl.34.9.11.

9. Vraghe.

^{+Dats wel: maar welke zijn voorts die voorneemlijkste middelen, waar door de Zondaar komt tot ware Kennisse van sijn aart, gedaante, ende state, daarinne hy staat?}

^{+Middelen tot selfs kennisse.}

Antwoorde.

Die Wet Godes met des Menschen voorseyde vlijtigh Opmercken, want de Wet baart der sonden kennisse. Doch helpt de Wet daar⁺ toe niet, so de mensche sijn herte daar inne niet en spieghelt met aandacht.

^{+Rom.7.7.}

10. Vraghe.

Hoe, of op wat spijsie spieghelt sich de Zondaar inde Wet?

Antwoorde.

^{+Die Wet is een voorbeelt of spiegel soo wel vande gerechticheyt als vande ongerechticheydt der Menschen, beyde toont sy sulcks, t'eerste in't gebieden, de tweede in't verbieden. Daar dan yemandt bevindt dat hy begheert yet dat sijn Naasten toecomt, ende hy sulck sijn begheeren spieghelt in, of houdt teghen de Wet,}

^{+Hoe sich de Mensche spieghelt in de Wet.}

hy sal daar vinden dat sy sulcks verbiet: ^{+j. mach desen sulcks oock meer verholen}

blijven ^{+zonde te wesen?} moet hy daar door, als in een spieghel sijns herten, niet verstaan sijn zonde? Dats van't verbieden des Wets. Over d'ander zijde ghebidt

^{+Wat baart kennisse van sonde.}

de Wet dat wy Gode sullen lief hebben ij. uyt gantscher herten, &c. ^{+ende de}

⁺¹

Mensch sijn herte spieghelende teghen desen ghebode, dat hy Gode niet lief en heeft uyt gantscher herten, maar beneven, ja teghen Godes ghebodt, Wijf, Kint, Gheldt, Eere of Leven, sulcks lief heeft, dat hy droevigh is als Godt hem dat beneemt, hy sal immers moeten met wroeghen belijden dat sulck sijn minder liefde tot Gode dan hy vā ons eyscht zonde is, ende hy selve daarinne zondicht ende een Zondaar.

⁺²

Die gantsche Schriftuere is ^{+vol ontallijcke vertellinghen van zonden ende deughden,}

van berispinghen ende prijsinghen, van beloften ende dreyghementen. Daar leest de Mensche by yemanden erghens inne gezondicht of recht gedaan te zijn. Hout

^{+Hoemen die heylighe Schrift vruchtbaerlijck leest.}

hy dan kille, spieghelt of ondersoeckt hy sijn herte, ende ondersoeckt hy, of hy sulcke zonden ofte deughden, sulcke berispte of ghepresen, ende sulcke ghedreychde of loonwaardighe stucken in zich selve vint: sal't hem swaar vallen sijnen zondighen, ellendighen, of deughtlijcken salighen staat te leeren kennen, verstaan, ende weten?

Immers ist oock moghelijck dat hem die, alsoo doende, verholen blijve? Maar wat ⁺

sal wederomme al des Menschen lesen, ende sien inde Wet, moghen voorderen tot kennisse sijns selves, indien hy met gheen aandachtigh opmercken tegen die

^{+aandachtigh opmercken sijns doens noodigh.}

Spieghel en houdt die aardt (lust ende begeerten sijns herten, met al sijn doen ende

laten, ende sulcks daar in niet en wil ondersoecken noch aanmercken? voorwaar ⁺

niet altoos. Ist oock dat hy daar ernstelijc op let in't licht der genaden, ondersoecht

^{+T'herte ondersoecken.}

hy waar sijn herte meeste is, waar op hy meest denckt, wat hy meest begeert, op hoopt, op betrouwet, op rust ende op bouwet: sal hy niet lichtelijck moghen, ja

noodtlijck moeten verstaan waar sijn schat iij. is. Vint hy sijn herte⁺ meest inde Aarden, op aartsche ende tijdtlijcke dingen: hy sal immers moghen, ja moeten weten dat hy noch is aartsch ende tijdtlijck. Vindt hy oock sijn herte meest te zijn in den Hemele by Gode: hoe mach hem verholten blijven, dat hy voor Godes ghenade is Hemelsch ende Godlijck als hebbende sijn wandelinghe iijj. nu al inden Hemele inde tegenwoordigheyt⁺ Godes? want dan is Godt selve sijn hope, v. sijn loon, vj. ende sijn toeverlaat⁺ vj. j. Exo.20.15.16.17. ij Mat.22.⁺ 37. iij. Mat.6.21. iijj. Phil.3.20. v. Psal.⁺ 13.6. vj. Gene.15.1. vij Psal.2.12.

+3
+4
+5
+6
+7

11. Vraghe.

Welcke is de vrucht van dit waarnemen⁺ sijns selves, ofte opmerckinghe sijns doens ende latens?

+Vruchten topmercken wat.

Antwoorde.

Kennisse j. van alle ons doen. Want hier⁺ door komt de Zondaar (soo nu al is gheseyt) te kennen zijn ij. zondē, sijn onverstant, iij. en□⁺ sijn ellendigheydt iijj. Daar door begint dan⁺ de Zondaar sich selve te mishaghen, v. ende⁺ mitsdien Gode eenighsins te behaghen. Want⁺ dit brengt desen Zondaar tot ware Ootmoedigheydt, ⁺wesende een ware wortel, een vaste gront vest, ende een sorghvuldighe behoedstere aller deughden: sonder welcke de selve oock niet anders en zijn dan bedriegelijcke Schaduwen, ende strafwaardige hypocrysie. j. Iosu.1.7. ij. Ierem.14.20. iij. Levit.5.27. iijj. 3.Reg.8.38. Pro.14.10. v. Ezech.20.43.

+1
+2
+3
+4
+5
+Oodtmoedicheydt alder deugden wortele.

12. Vraghe.

Aan dese Waarneminghe onses selves mercke ick nu wonder veel zijn gheleghen, hoore u oock te recht wel daar af segghen: ende dunckt my derhalven vreemdt dat de Heylige Schrift van sulcken hoognoodighen sake soo weynigh handelt.

Antwoorde.

Vreemt ist, dat yemandt de Heylige Schrift⁺ veele lesende, sulcks so weynigh daarinne siet, sy is hier vol af, waar van ick hier na een weynigh (doch ghenoegh) wil verhalen. Inde Heylige Schrift vindtmen ernstelijck bevolen te zijn, dat wy sorgvuldelijck sullen acht nemen op ons self en□ onse ziele, j op onse herte, ij op⁺ onse ghedachten, iij. oock mede op ons wandel⁺ iijj. of leven, op t'gheen wy hebben bedreven⁺, op onsen val, vj. op te bitterheyden⁺ vj. ons daar door opghecomen zijnde, ende⁺ (daar't al aan is gheleghen) op onse teghenwoordighen⁺ staat, te weten of wy oock zijn in⁺ den Geloove, viij. Wat dunckt u nu? heeft die sorghvuldighe ende getrouwe Godt oock versuymt ons tot desen so noodighen sake te vermanen? Och of wy soo sorgvuldigh waren, om desen heylsamen raadt niet omsichtigher Waarheydt dadelijck te hanteren. j. Deu.4.9.15. ij. Isai.4.86. Prov.4.23. iij. Pro.5.2. iijj. 4.25.26. Tren.3.40. Ag.1.7. v. Ier.3.2. vj. Ier.31.22. vij. 2.Cor.13.5.

+Waarneminghe zijns doens bevolen.
+1
+2
+3
+4
+5
+6
+7

13. Vraghe.

Lieve ondeckt nu doch die middelen waar door men mach become dese wackere Waarneminghe sijns selves, daar s oseer veele (ja by na alles) aan schijnt te zijn gheleghen.

Antwoorde.

Die vercrijghtmen meest door twee saken⁺ namentlijck door die Vreese des Heeren, ende

+Middelen tot waarneminghe zijns doens of zijn selfs.

door't verstaen van des perijckels grootheydt, daarinne alle Sondaar leydt.

14. Vraghe.

Wat is de Vreese des Heerē? Waar toe street hy? wat werckt hy? ende wat zijn zijne vruchten?

Antwoorde.

+Huy? Wat vraaghdy daar al dingen teffens? soch nutte ja noodtlijcke dinghen om weten. +Neemt daaromme oock op elcke vrage zijn eygen + Antwoorde. De vreese des Heere is j. t'beginne +der Wijsgeyt, ja t'is die Wijsheyt ij. selve, +ende een fonteyne iij. des levens, hy dient +tot afwijckinghe iij. des doots, tot aanvoeringe +v. ten leven, ter wijsheyt, vj. ter gehoorsaamheyt +vij. Godes, en□ mitsdien ter eewiger +saligheyt viij Aangaande sijn werck, dat is het +quade haten, ix de zonde uyt drijven, x. van't +quade afwijcken, xj. het levē verlangen, xij. en□ +t'herte verblijden, xij. sijn vruchtē zijn d'alderwenschelijckste, +te weten gesontheyt, xiiij. volheyt, +xv. Vrede, xvj. ende Saligheyt xvij. +Daar hebdy antwoorde by alle uwe vraghen +en□ dienen meest al om door de vaste hope van +soo salighe ende groote saken te verwerven, +omme den menschen aan te voeren tot sorghvuldighe +waarneminghe sijns selvens, maar +sonderlinge noch een stuck daar af ghy my niet +en hebt ghevraaght. j. Psal:110.10. Pro.1.7. ij. Iob 18.18 iij. Pro 14.27. iij Pro.14.27. v. Pro.19.23. vj Pro 9.10. vij. Deut.5.29. viij. Deut.5.19. ix. Aro.8.13. x. Eccle.1.27. xj. Pro.14.16, 16.6. xij 10.27 xij. Eccl, 1, 12 xiiij Prov.3.7. Mala.4.2. xv. Prov.19.23. xvj. 13.13. xvij. Psal.111.1, 127.1.

15. Vraghe.

Lieve segt doch wat stuck is datte?

Antwoorde.

+Tgene hy niet en doet, *die de vrede des Heeren +heeft*: Dat is, *hy en versuymt niet*, die den Heere vreest, merct nu hier op: wie niet en versuymt, die neemt acht op allen dinghen: wie acht neemt op allē dinghen, die neemt oock acht op sijns selfs ziele, hem boven allen dinghen aangaande, mitsgaders opter zielen dencken, begeeren, willen en□ doen: daar uyt volght nu, + dat so wie inder Waarheyt heeft de Vreese des Heeren, dat die sijn ziele met alle hare doen ende laten vlijtelijckē acht neemt, ende daarinne niet en versuymt.

16. Vraghe.

Wel hebdy my vernoeght van d'eerste sake daar door men vercrijght die Waarneminghe + sijns selfs, te wetē, die Vreese des Heerē: d'ander was het Verstaan vā des perijckels grootheydt, daar inne die Sondaar leydt: verclaart nu oock hier af uwe meyninge, ende wat daarinne staat te aanmercken.

Antwoorde.

+Ses hooftsaken, namentlijck, Keure j. van +leven of doot, die listigheyt ij. des vyants na +ons verdervē staande, versochte iij. straffe onser +bedrevē zondē, des tijts cortheyt, iij. d'onsekerheyt +v. vande ure des doodts, ende den + verschrickelijcken dagh vj. des oordeels.

+Wat de Vreese des Heeren is.

+Waar toe de Vreese des Heeren streckt.

+1

+2

+3

+4

+5

+6

+7

+8

+9

+10

+11

+12

+13

+14

+15

+16

+17

+Wat des Heeren vreese werct.

+Vruchten vande vreese des Heeren.

+Vreese des Heeren en versuymt niet.

+Ecle.7.19.

+Vreese des Heeren teelt waarneminghe sijns selves

+Kennisse van des perijckels grootheydt doet sich selfs waarnemen.

+1

+2

+3

+4

+5

+6

+Belanghende t'eerste is kenlijck, dat Godt +allen Menschen voor oogen stelt, leven j. ende +doot, met aanbiedinghe vande keure, ja met aanradinge ten seven bereydt, om dat den begheerders te schencken. Men neme nu dat yemant om een doodtslach gevangen leydt, ende alle dage den gewissen doot verwacht vanden Rechter, die ic hier neme voor de Wet Godes: men neme oock dat des Conincx Sone (Genade) door een ontwijflijcken bode (het Evangelie) doet vercondigē, dat hy hem t'leven sal doen schencken van zijnen Heer-vader, by soo verde hy des Conincx Sone (Ghenade) als hy hem hoort aancloppen, terstondt die binnen-deure der ghevangekissen (sijns herten) opent, daar toe hem is ghegheven die sleutele (hertelijck Leedtwesen.) Hier is nu dese ghevanghen vrye willekeure ghegheven omme te verkiesen t'leven of de doot, ghemerckt hy seker weet dat hy moet sterven, soo hy de binnen-deure voorschreven niet en opent terstont nae t'aancloppen. Wat dunckt u nu? sal dese ghevanghen, die boven alle dinghen den doot vreest ende t'leven begheert, niet vlijtelijck acht nemen, opmercken ende luysteren nae t'aancloppen aanden binnen-deure voorschreven, om die snellijck te openen des voorschreven Conincks Sone? Soude sulck ghevanghen, huyden der ghenaden-stemme, die hem alsoo t'leven aanbiedet, hoorende, zijn herte oock so verharden, dat hy die ghenade niet flux in laten, maar zijn leven roeckelooselijck versuymen soude? Ick achte wel neen. Nu leyt alle Sondaar gevanghen+ iij. onder die Wet, inde schaduwe+ iiiij. des doots. Cristus vercondicht ons door+ zijn Evangelie, dat Godt des Sondaars doot v. niet en wil. Het Evangelium stelt+ ons voor ooghen in Christo het leven, vj. soo+ wy hem inden gheloove aannemen, ende den+ doot vij. ist dat wy dit aangheboden ghenade+ weygheren. Wat Mensche die dit alles met wackeren ernst aanmerckt, en soude niet ghedronghen worden, omme vlijtelijck ende soghvuldelijck acht te nemen op d'aangheboden ghenade in Christo, ende sijre zielen eeuwighe saligheyt? Det.30, 19. ij. Psal.94.2. Hebr.3, 7, 15. iij. Isai.49, 9, 42, 7, 52, 2, 3.61, 1. Luc.4, 18. Ephe.4, 8. iiiij. Isai.9.2. Rom.8.2. v. Ezech.18, 32, 33, 11. 1.Pet.3.9. vj. Ioan.6.47, 1, 12. vij. 1.Iohan.3.14.

17. Vraghe.

Dit eerste stuck is oprecht, nu aan't tweede+, des vyants Listigheyt.

Antwoorde.

So yemandt hadde een doot-vyandt, argh+ ende valsch, altijdt ontrent hem wesende ende dat noch invisibel of onzichtbaar, niet soeckende dan zijn verderven ende doot, soo dese Mensche alle sulcks sekerlijck wetende, daar by oock sekerlijck wiste, hoe of waar mede hy zich veylichlijck mochte hoeden voor alle quetse, die hem die vyandt mochte aandoen: soude sulck een, uyt een roeckeloose onachtsaamheydt soodanighen vyandt moghen verachten, soo dat hy sich voor sijns vyandts liste niet en soude wachten? Dat sal niemant segghen. Wie is nu dese onse vyandt? een botte Ezel? of een onnoosel Schaapken? Neen: Maar die arghlistighe j. ende cromme ij. slanghe, looser dan+ alle Dieren: Moghen ons lijflijcke oogen hem+ zien? Neen, t'is de Prince iij. die inder lucht+ heerschapt, de geestelijcke iiiij. (dat is onzienlijcke)+ boosheydt, ende die nacht der duysternissen, v. daar licht, gezicht noch kennisse en is+ Waar vecht ons dese vyandt aan? Inder herten, vj. met zijn quaat ingheven, als de menschen+ sorgheloos slapen, vij. ende met wechneming+ viij. van't goede. Hoe? met een openbare+ quaadtheydt? gheensins, soo bot en is hy niet, dat hy zijn Net spreyt ix. voor der Voghelen+ ooghen, maar vermomt sich

+1
+1
+Keure van leven of doot.

+Alle Sondaer sit in des doots schaduwe gevangen.

+3
+4
+5
+6
+Godt wil niet des Sondaars doot maer dat hy sich bekeert ende leve.
+7

+II.

+Het verstaan van des vyants listigheyt om de ziele te verberne maectt opmercken

+1
+2
+3
+4
+5
+6
+7
+8
+9

onder eenen deughtlijcken schijn in een Enghel x. des⁺ Lichts. Hy belaaght xj. ons
bedecktelijck, ⁺

⁺10

⁺11

⁺bekoort xij. ons schalckelijck, ende verleydt ⁺xij. ons bedriechlijck. Dese Vyant self, nimmermeer in ons verderven rustende, en laat den Mensche oock niet ⁺¹²
 veylighlijck rusten, maar omringelt hem, soeckende wien hy zal moghen ⁺¹³
 verslinden. Alle Mensche dan die inder ⁺Waarheyt verstaadt xijij. dat hy soodanighen
 listighen vyant heeft, en mach hem niet roeckelooselijck verachten: maar werdt ⁺¹⁴
 door ⁺bekende periculen ghenootsaackt sich om zichtelijck daar voor te wachten:
 ende dit voornemelijck met wackere waarnemen sijns Herten ⁺xv. ende gedachten. <sup>+Gedachten ende Herte,
 Fonteynen van Doodt ende
 Leven.</sup>
 xvj. Want dat die Fonteynen ⁺zijn die opt Leven ende Doot, Salighheyt ende
 Verdoemenisse voort-brachten. j. Genes.3.1, 3.15. ij Isai.27.1. 3.Ephes.2.2, ijij.
 6.12. v. Colos.1.13.6. Iohan.13.2. vij. Mat.13.25., viij. 13.19. ix. Pro.1.17. x.
 2.Cor.11.14. xj. Gen.3.25. Ephes.6.11. xij. Matth.4.3, 6.9. xij. 2.Cor.2.11, 11.3.2.
 Thes.2.9.10. xiiij. 2.Corinth.2.11. xv. Proverb.4.23, xvj.5.2. <sup>+25
 +26</sup>

18. Vraghe.

Dat behaacht my, wat seghdy nu van't derde stuck?

Antwoorde.

⁺Dat was de versochte Straffe der bedreven Sonden, die vroede Menschen leeren
 uyt onderwijs, ⁺volghen der wijsen raadt boven haar zotte lusten, ende worden ^{+III.}
 vermits sulcke haere vroetheyt voorhoet voort quade. Maar der onwijsen <sup>+Versochte straffe doet
 opmercken.</sup>
 leermeester is, het sorgelijck Onder vinden, dat ghemeynlijck leert met schaeden
 ende smerten. Dit sietmen in Dieren, men sal niet licht voor 't eerste een hondt weder
 vernemen daar hy eenmaal, om sijn diefachtigh snoepen, hardt is gheslaghen gheweest,
 soo en waart niet vreemt dat redelijcke Menschen in desen een dierghelijcke
 vroetheydt gebruycken. ⁺Men vindt Menschen die sigh ⁺sachtelijck komen spieghelen
 j. aan een anders mishandel, soo vermacht dan elck veel lichter aan zijn eyghen <sup>+Natuurlijke vliet de mensch
 dat hem quetst, en □ bejaacht
 dat hem zoet is.</sup>
 Sonden metter straffe daar op ghevolght, sonderlinghen noch naedien allen Dieren,
 ende daar onder oock de Mensche, Natuerlijck wordt aanghebooren een ⁺¹
 Geneyghtheyt omme te vlieden wat hem schadelijck is, ende na te jaghen dat hem
 goedt is Soo yemant door de soetigheyt eens Fenijnighen Drancks aangelockt zijnde,
 daar af ghedroncken, t'Oordeel des Doots der Medecijn-meesteren ghehoorde, ende
 die Heylsame konst eens eenighe Medecijn-Meesters hem weder ghenesen hadde:
 meyntmen oock dat die bedrieghlijcke soetheydt of yemandts vroedt maecken, desen
 nu ghenesen Menschen, anderwerven soude moghen brenghen tot het Drincken van
 sulck versocht Dootlijck Fenijn? Op dese ⁺versochtheyt ij. wees de Heere eenen
 ghene, en ⁺Mensche in't waarschouwen voor't Sondighen, soo dient dan die ⁺²
 versochte straffe oock grootelijck tot Waarneminghe zijns zelves. j. 4.Reg.10.4.2. <sup>+Ghebrandtheydt vreest het
 Vier</sup>
 Esdr.13.17.18. ij. Ioan.5.14.

19. Vraghe.

Het vierde stuck was het Aanmercken van des tijdts kortheyt. Wat seghdy nu
 voorts daar af?

⁺ Antwoorde.

⁺Ick houde voorseker, waar't dat een mensche drijvende in Zee op een wrack, ^{+III.}
 een Schip tot hemwaards saghe komen Seylen met een snelle voortganck, waar
 uyt, om hem te berghen, een Tou hem ware toegeworpen: dat dese, sijnen hooghen
 noodt van Verdrincken verstaande, gheensins en soude versuymen de Handen te
 slaan aan dat heylsame Tou, maar dat hy t'selve snelijck aangrijpen soude: Also
 houde ick dat een Sondaar die daar verstaet, dat d'eeuwighe Doodt argher is dan die
 waarnemen. <sup>+Het aanmerckē van des
 tijdts kouheydt doet sich selfs
 waarnemen.</sup>

tijdtlijcke: Die daar siet hem self in de Sondighe Baren van de Zee des verkeerden Weerelts, buyten den Arcke Noe, op een wrack van hope des Levens drijven, in ghevaarlijkheydt des eeuwighen Doots: Die daar by weet, dat nae desen Leven gheen werck j. meer sal zijn, ⁺tot behoudinghe voordelijck zijnde: gheensins en soude moghen laten het Tou van barmhertigheyt, hem uytten Schepe des Heylighen Kercks toegeworpen zijnde, sonder alle vertreck begheerlijck te aanvaarden, om sich daar aan vast te houden, ende zijn Ziele te berghen. Seker, soo wat Sondaar maar vast ghelooft, dat niemands Ziele behouden mach wesen, ⁺sonder te hebben den behouder of Salighmaeker Iesum: ende daar by, dat hy Iesum hier nae eeuwelijck moet ontberen, die hem niet en verkrijght in deser tijt, daar hy alleenlijck te vinden is: Dese te recht aanmerckende des tijdts vluchtighe kortheydt, sal ontwijfelijck met begheerlijcken ernst den Heere soecken, dewijle ⁺hy noch is te vinden iij huyden iij. aandachtelijck ⁺hooren na die aanlockende stemme ⁺der Waarheyt, ende gheensins den aanghenamen tijdt v. verroeckeloosen: vrijelijcken ⁺neen: maar hy zal, de wijle hy noch tijt heeft, goedt wercken vj. zijnen tijdt vlijtelijcken ⁺waar-nemen, vij ende omsichtelijck wandelen. ⁺Want hy verstaat het nu viij die ure te ⁺zijn omme uytten Dootlijcken Slave der Sonden op te stane: ende weet dat zulckx moet geschieden, dewijle met het Licht noch heeft in den Dach der Pelgrimagien, ix. oft anders ⁺nemmermeer, ghemerckt die Nacht komt inden welcken niemant mach wercken, x. noch ⁺weten waar hy gaat. j. Eccles.9.10. ij. Iob 14.5.1. Cor.27.29. iij. Isai.55.6. iiij. Psal.94.8. v. Isai.49.8.2. Cor.6.2. vj. Galat.6.10. vij. Eph.5.15.16. Col.4.5. viij. Rom.13.11. ix. Eccles.7.1. Iohan.12.35, x. 9.4.

+1

⁺Den tijt des genadē salmen waarnemen.

+2

+3

+4

+5

+6

+7

+8

+9

+10

In sijn Leven, t'ghetal der dinghen zijnder Pelgrimagien ende inden tijt, die als een Schaduwe henen vliet.

20. Vraghe.

Welck was het vijfde stuck?

Antwoorde.

D'onsekerheyt van de ure des Doots, wat ⁺bejaardt Mensche is dese doch verborgen, of schoon die Heylighe Schrift daar in stom ⁺ware? Die siet niet Daghelijcx jonghe stercke Luyden Sterven? So is hier dan niet sekerders dan Sterven: maar daar by niet onsekerders dan die ure van 't Sterven. Dan is elcx ure als de Heere komt, voor elck: Die ure j. en weet gheen Mensche op Aarden Iae ⁺de Heere sal komen ter uren als men niet en waant: ij. niet langhsaam, maar snellijck ⁺als een Blixem. So onbewaant ende snellijck ⁺quam dese schrickelijcke ende laatste ure den Sondaren in d'eerste Weerelt als sy brasten, iiij. Droncken ende Trouden, ende op ⁺gheen dingh minder en dachten, dan op die Doodtlijcke ure, veele haarluyder Ziele in hare Sonden, rechts als hare Lichamen inden vlooden versmorende, soo als die snelle Dagh, recht als een dootlijcke strick verraste henluyden, welcker Herten met gulsigheyt, v. dronckenheyt ⁺ende aartsche sorgen waren beswaart:

+V.

⁺Het aanmercken vā de onsekerheyt van de ure des Doots voordert tot sijns doens waarneminghe.

+1

+2

+3

+4

+5

So sal oock komen op alle de ghene, die, als syluyden oock deden, in haar Zonden blijvende, des Heeren so menighvuldighe trouwe waarschouwinghen verachten. Is dit niet een grouwelijck bedencken voor u, O ghy alle roeckeloose Menschen? Kondy dit ter Herten nemen en □ anders leven dan ghy soudt willen sterven? V selve droncken, sadt oft anders ghestelt dan ghy in den laatsten Dagh soudet derren verschijnen, te slapen ligghen? Soudy oock so gestelt derren verschijnē voor de Menschelijcke Dierschare, daar men sal handelen niet van uwe eeuwige, maar van u tijdtlijcke Doot? Of acht ghy d'eeuwighe Doot min dan die tijdelijcke? Of meyndy dat de Heere niet en sal komen? Ia hy voorwaar, hy sal komende komen en □ niet uyt blijven, hy sal komen ⁺ als een Dief vj. inder Nacht, hy sal komen als ghy daar minst op acht. Dan sal't u ghelden, eeuwelijck saligh of eeuwelijck verdoemt te ⁺⁶ wesen: Inne-ghelaten of eeuwelijck buyten ghesloten te wesen: van de gebenedijde Schaapkens, of van de vermaledijde Bocken te wesen. Dan salmer hoorē dat korte Vonnisse, Gaat of komt Wat is nu in dese so gantsch sorglijcke onseckerheydt doch noodigher, dan een seekere onseckerheydt? Welcke? Elcke ure ⁺ die laatste te achten: sy magh't oock wesen, Slapen te gaan als ofmen niet weder op soude staan, mach ⁺⁷ dit niet vallen? stadelijck te dencken ⁺ op't Sterven, doet (soomen recht seyt) sonden derven. Dit meunt de Heere met zijne soo seer ernstlijck als menichvuldighe Vermaeninghen⁺ tot waken, vij. tot opmerckinge op ons leven, ⁺ ende te worden so wy dan gaarne waren ghevonden. Wie alsoo hier niet en wil waken, die sal in die eeuwige Doot Slapen. die dan met rechten ernst wil aanmercken dese o grote onseckerheydt vande ure des Doots, en □ daar ⁺ by dat aant wel of qualijck sterven hanget eeuwelijck. Salich of verdoemt te wesen: sal onghetwijfelt door des Heeren ghenade sigh selve teghen sodanighen schrickelijcken onseckerheydt veylichlijck bestaan te verseekeren, door vlijtich acht nemen sijns doens en □ latens, met een oprecht Boetvaardich leven. j. Mat.24.36. Marc.13.32, ij. Luc.12, 40, 46, iij. Matth.24, 27, Luc.17, 24, iij. Matth.24, 37, 38, 39, v. Luc.21, 34, 35, vj. Luc.12, 39, 1, Thess.5, 2, Apoc.3, 3, vij. Math.24, 42, Marc.13, 33 Luc.21, 36.

21. Vraghe.

Het aanmercken sodanighe saecken voordert ontwijfelijck (soo ick mercke) tot omsichtigheyt ende waarneminghe sijns selves, daarom verlanght my nu ten laatsten te hooren van't laatste (het seste) stuck, dats van den schrickelijcken Dach des laatsten Oordeels, Wat zechdy daar af.

Antwoorde.

Dat kondy merken uyt het gheseyde vande onseckerheydt vande ure des Doots. Doch nu ghy meer begheert, soo opent u Ooren ick zal mijnen Mont openen: God opene onser beyden Herte. Op't eerste deser ses stucken, heb ick bethoondt wat sorghvuldigher opmercken soude baren in een ghevanghen, die keure van de tijdtlijcke Doot ofte leven deses sterflijcken Lichaams. Daar uyt is nu licht te verstaan dat de keure tusschen het eeuwich leven of eeuwigh sterven der oneyndlijcker Zielen, als een wightigher sake sijnde, ende aan dit laatste Oordeel hanghende, oock vele sorghvuldigher opmerckinge sijns doens ende laetens soude moeten veroorsaken: t'is wel soo dat die onzichtlijcke schrickelijckheyt deses laatsten Oordeel voor den blijvenden Sondaren niet gheenens Menschelijcken Tongen genoeg en mach werden uytghesproken. Des niet te min soo vintmen noch alsoo seer vervaarlijcke beschrijvinge des selven laatsten Oordeels inde Heylige Schriftuer, dat my

⁺⁶ Seker onseckerheytsverseker.

⁺ Elcken dag aan te sien voor den laatsten.

⁺⁷ Vermaenen van sterven doet sonden derven.

⁺ Wy moeten waken, willen wy niet indē eeuwigen Doodt Slapen.

ongelooflijk dunckt de selve by yemant met aandacht ghelesen te moghen worden, sonder met eenen grouwelijcken ancxte aangeport te worden tot waarneminghe sijns zelves, omme daar veyligh te mogen verschijnen, ghemerckt elck daar sal ontfanghen⁺ ij. loon na wercken. Het en staat in niemants⁺ machte, daar niet te verschijnen, maar wel om door Godes ghenade wel ghetroost ende vrolijk te verschijnen.

⁺In elck mach ist gestelt hoe hy in't Oordeel Godts wil verschijnen.

Mat.2.19. *Ende die Menschen sullen sluypen in die holen der Klippen, ende in die holen der Aarden, voor t'verschrickelijcke Aansight des Heeren, ende voor die heerlijkheyt sijns Majesteyts, als hy op zal staan, om het Aardtrijck te slaan.*

⁺2

Apoc.5.25. *Ende die Coninghen der Aarden, ende die Oversten, ende die Rijcken, ende die Hooftluyden, ende die moghende, ende alle Knechten, ende alle Vrijen, verborghen sich in die Klippen ende Steenroodtsen in den Berghen.*

16. *Ende seyden tot den Bergen en □ Klippen: valt op ons, ende verberghht ons voor t'Aanghesichte des ghenen die opten Stoel sit, ende voor den toorn des Lams, want de groote Dagh des toorns is ghekomen, ende wie mach bestaan.*

Sap 114. *De groote Dagh des Heeren is nae by, sy is na by ende seer snel: Die bittere stemme van den Dagh des Heeren, daar sal de stercke gequelt worden.*

15. *Dit is een Dagh des toorns, een Dagh des droeffnisse ende des bangicheyds, een Dagh der duysternissen ende des Donckerheys, een Dagh de sNevels ende des dwerlings, een Dagh der Trompetten ende des geklancks.*

j. Ioel.2.1. Malach.4.1. Matth.13.41. Rom.2.5. ij. Cor.5.10.3. Reg.8.22. Psal.61.13. Proverb.12.14. Ierem.17.10. Ezech.18.20. Matt.16.27. Luc.6.38. Ioan.5.29. Rom.2.6. Galat.6.8. Coloss.3.24.25. Apoc.11.18.

22. Vraghe.

O hoe weynich wert sulcx bedacht by den⁺ ellendighen Sondaren: maar secht my doch: Wat brengt den Zondaren in soo schrickelijcken state?

⁺Wat den Menschen brengt indē verdoemelijckē statt.

Antwoorde.

Dat is lichter om vraeghen dan om beantwoorden. Doch ist wonder dat sulcx so gantsch weynigh wert na-ghespeurt byden Menschen, die doch veel, al meer dan te veel weetgierigh zijn. Want dit gaat aan d'oorsake van der Menschen verderffnisse, soude dese wel onnoodigh sijn om gheweten te worden, of mach yemant, ⁺sonder d'oorsake te kennē van sijn ellende daar af verlost worden? Of is in dese verlossinge weynich ghelegghen? Waar aan doch meer? Soo neemt nu (om u niet langer op te houden) hier op sodanighen antwoorde, als ick soo uyt versochtheyt, als uyt des H. Schrift is ghetuyghenissen, nu weer te gheven, op dese soo wichtige als nutte vraghe Ick vinde deser oorsaken vier aan malkanderen hanghende⁺ te weten die bedriechlijcken Logen, j. het vermetel⁺ toestemmen des Menschen, zijn schuldigh⁺ Onverstant, iij. ende sijn verkeert Oordeel, ⁺iiij. Van elck deser vier oorsaken wil ic, ⁺wat breder spreken, ende eerst van't eerste

⁺Sonder kennisse vā door sake sijnre ellendē, en werdt niemant daar af verlost.

⁺Logen oorsake van onsaligheyt.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺dats vande Loghen: dese is niet anders dan ⁺een verbeeldinghe in s⁺Menschen verstandnisse, anders van ghedaante wesende, dan die verbeelde dinghen in sich selve zijn. Hierom ⁺noemtmen niet qualijck die Loghen een Niet: Want het ghene niet is, dat dese vermomde Duyvel schijnt te wesen: wat is ooc valscheyt doch anders, dan een schoone of goede schijn van t⁺ghene leelijck of quaat is? Soo is dat ⁺oock bedrogh daarmen levert niet, of quaatheyt voor t⁺belofde wat of niet. Alle dit zietmen inden nietighen, valschen ende arghelistighen Serpente. Dat seydt, daar't seyde, ghy sult niet Sterven, maar worden als Goden. Want dit niet was jae, ende het jae was Neen of niet, dit was de schoone schijn van de leelijcke ⁺Sonde, welke valsch schijn den Boom lustigh maackte, ende hier was het bedrogh verborghen onder die belofde Godtheydt of goedtheyt, in welcks plaatse d⁺alderarghste quaadtheyt werdt ghelevert te weten Sonde ende Doodt. Want door die goet ende schoon schijnende Waan, die de Loghen Schildert in den spiegel van sMenschen verstandele krachte, wert de Mensche eerst beweeght, tot het vermetele toestemmen dat sulcx waarachtigh ⁺ende wat goets of wat schoons zy. Wie begheert ⁺niet dat hy goetd waant of weet? Dit ⁺vermetelijck toestemmen, wandelt den wegh ⁺j. die goet schijnt, maar ter doot brengt in't ⁺laatste. Siet so en werdt nyemant bedroghen ten quaden, dan onder een goede schijne. Nu ⁺komt dit vermetelijck toestemmen uyt schuldigh onverstandt. Schuldigh neme ick om dat de Mensche, hebbende Gods ghetrou verbodt, ⁺ij. raadt ende waarschouwinghe inden Paradijse (als oock wyluyden in den Paradijse der Godtlijcker Schrifturen, daar Godt ons mede het quade verbiedt ende t⁺goede gebiedt) die selve meer gheloofs mochte ende behoorde ghegheven te hebben. Men behoort (segghe ick) Godes heylsamen ende wijsen, dan der lusten verderflijcken ende dwasen raat ⁺te volghen: dit maackt een veylighe Ionckheyt ende heylighe Ouderdom. Want dan die jeughdelijcke blintheyt wel siende door der ouden versochtheydts brille, sekerlijck wandelt den padt der Deughden: Daar door hare salighe ouderdom te rugghe in't voorgaande leven mach ghedencken met vreughden. Alsoo ⁺ist beter datmen siet iij. dat is kenne, t⁺ghene ⁺datmen begheert: dan datmen begheere t⁺ghene men niet en kent: Het eerste doet in Duysternissen, ⁺iiij. maar t⁺laatste in't Licht v. ⁺wandelen Door't eerste en weetmē niet waar ⁺hemen men gaat, men stoot vj. sich daar, men ⁺valter, men verderfter: maar doot't laatste wandelen Godes kinderen in den Lichte sonder ⁺sich te stooten vij. of te struyckelen viij. ⁺(swijghe te vallen) ende alsoo vliedende t⁺verderven komen sy ter Saligheyt in ende door ⁺Christum die selve is de Salighmaker jx. ende ⁺het Licht x. des Werelts. Daar sietmen ⁺het werck ende loon van't vermetel toestemmen met het schuldige onverstandt des menschē ⁺waar uyt dan oock niet anders en mach voort-komen dan een verkeert oordeel. Dit ⁺xj. noemt het quade goet, en ⁺het goede quaat, nu moet noodtsakelijck elck t⁺ghene hy quaat oordeelt haten, ende t⁺ghene hy goet oordeelt lief hebben. So moet dan

⁺3
⁺4
⁺Logen wat.
⁺Valsheyt wat.
⁺Bedrogh wat.
⁺Schoonheys schijnbaar: luste.
⁺Vermetel toestemmē.
⁺II
⁺1
⁺Vermetel toestemmen komt uyt schuldigh onverstandt.
⁺III.
⁺2
⁺Raat der wijsē, moetmen boven onwijse lusten volgen.
⁺3
⁺eerst te verstaan dan te begeren.
⁺4
⁺5
⁺6
⁺Onderscheyt tusschen in't licht of in't doncker te wandelen.
⁺7
⁺8
⁺9
⁺10
⁺III.
⁺Vermetel toestemmē baart verkeert oordeel.
⁺11

oock alle Mensche, ⁺sulcken schalcken xij. ooghe, of verkeert oordeel ⁺hebbende, so langhe dat niet is uytghesteken ⁺xiiij onvermijdelijck het goede haten, ⁺en t'quade xiiij. liefhebbē. Hier uyt komet ooc dat soodanighe luyden haar eyghen zotheydt voor wijsheyt oordeelende, hen laten beduncken, dat sy de luyden zijn, die't oordeel weten en het Recht verstaan. Dit ist verkeerde oordeel daar van de heylige Gheest de Werelt sal straffen. xv. Nadiē nu Godt goet is: ja alleen⁺ goet, xvj nadien oock dit verkeerde oordeel⁺ des Zondaren henluydē het goede quaat doet noemen, en volgens dien doen hatē: wat mach uyt desen onsaligen hate doch anders volgen, dan een verlatinge en af-scheydinge van den⁺ goeden Gode? Voorts gemerckt Godt selve is die Saligheyt xvij. soo mach buyten ende⁺ sonder Gode niet anders wesen dan Onsaligheyt: soo moetmen hier uyt so krachtelijck als waarachtelijc besluytē, dat de Menschē door't gelooven van de ydele Logen, die sy vermetelijck toestemmen, by haren schulde onverstandigh blijvē, in duysternissen der sinnē verkeerdelijck ⁺oordeelen, daar door sy oock vervreemden xvij. van't leven Godes, en mitsdien onsaligh⁺ worden ende blijven, ter tijdt toe dat sy⁺ sulcke hare Zonde inder Waarheyt verstaan, haten ende verlaten, j. Pro.14.12. ij Gen.2.16.17. iij. Eccles.6.9. iiij. Psalm.81.5. v. Ioan.12.35. vj. Ioā 11.10. vij. Ioan.11.9. viij. Psalm.65.9. Prov.10.30 ix. Luc.2.11. x. Ioā.9.15. xj. Isai.5.20. Mich.7.3. xij. Mat.6.23, xiiij. 5.30. xiiij Mich.3.7. xv. Ioan.16.8. xvj. Mat.19.17. xvij. Psal.26, 1, 34: 3. xvij: Ephes:4:18:

23. Vraghe.

Wat spruyt voorts uyt sulcke ondervindtlijcke kennisse van de voorschreven oorsaken vander Zondaren ellendigheyt in den Zondaren, daar inne die kennisse is.

Antwoorde.

Een ware ende vyandtlijcke hate teghen de⁺ Logen, teghen sijn selfs Vermetelheyt, Onverstant en verkeert Oordeel: een ware loocheninge van Waan, Goetduncken, Zotheyt en Oordeel: een bekentenisse van eyghen Blintheyt⁺, Armoede, Zondelijckheyt en Quaatheyt: ende⁺ (volgens dien) eē ware begeerte j. om te leerē, ⁺een honger ij. ter gerechticheyt, een ernstighe⁺ iij. wille om t'ghene men verstaet recht te zijn⁺ te volbrengen, en eē verlangende hope iij. om⁺ goet en saligh v. te worden. Hier begint haar eerst te openbaren en de rechte grondtvest wortel ende oorsprongh alder Deughden, te weten, die⁺ ware Ootmoedicheyt. Want soodanigh arm, blind en ellendigh Zondaar in sich selve gheen Deughde, verstandt noch kracht en kan vinden, daar op hy sich met eenigen schijne soude mogen roemen. Nu mach elck sich spiegelende in't ghene geseyt is, daar aan lichtelijck mercken, of hy sich selve te rechter inder Waarheyt kent, dan niet: Hoe die kennisse zijns selves in den Mensche komt, waar by de Mensche zijnen staat, daarinne hy nu staat, waarlijck mach kennen. Item elck mach daar uyt mercken wat Heylsamer vruchten voortkomen uyt die waarneminghe sijns selves, wat die vreesse des Heeren is met zijn eynde, werck en leven, oock die middelen daar door men gheraackt tot die aandachtighe waarneminghe zijns doens ende latens, ende waar door die Menschen gheraken in zonden ende in de onsaligheyt. Siet daar hebby antwoorde op alles, onse tijdt is verlopen, mijn Huys oorbaer roept my, dus willen wy nu scheyden om morghen weder te versamen ghevet de Heere, zijn ghenade blijft bevolen, j. Prov.2.3.4. ij. Mat.5.6. iij. Ioā.7.17. iiij. Psal.17.3. v 16.7.33.9. Proverb.16.20.

⁺12
⁺Vrucht vāt verkeerde Oordeel.

⁺13

⁺14

⁺15

⁺16

⁺Doort verkeerde Oordeel verlaet men Gode.

⁺17

⁺Verkeerde oordeel maackt onsaligh

⁺18

⁺Psalm.118.255.

⁺Ware kennisse vant quade, doet dat haten.

⁺Goede vruchtē, uyt kennisse vā eyghen quaatheyt.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺5

⁺Ootmoet wortel alre Deughden.

Ladder Jacobs, Of Trappe der Deughden.

Derde Ghesprake. ***Van der Zielen Suyveringhe.***

1. Vraghe.

Wy hebben gehandelt van alder Sondaren vallen inden diepen Doel der Sondige Onsaligheyt: nu ist tijt te spreken van haar opstaan of opstijghen van de Aarde der Sonden naden Hemele der Deuchden, maar voor al soude ic wel wel begeren te horen: Of alle sōdaren in een selve state zijn ende eenreley?

Antwoorde.

+Geensins, want men vint Onboetvaardige, oock boetvaardighe Sondaren, die zijn bylo niet eenderlye.

+Van onboetvaardige en
boetvaardige Sondaren.

2. Vraghe.

Welck is henluyder onderscheyt?

Antwoorde.

+D'een is een Godloos, d'ander een sondaar: niet om dat alle Godtloos gheen Sondaar en zy, maar om dat alle Sondaar gheen Godloos en is, gelijk alle Godeloos wel een Mensche, maar niet alle Mensche een Godloos is.

+Onderscheyt tusschen een
Godloos ende een Sondaar.

3. Vraghe.

Spreekt de Heylighe Schrift hier af altijd met sulcken onderscheyt?

Antwoorde.

+Neen, maar neemt dickmaal d'een voor d'ander, te weten, nu een Godtloos voor een Sondaar, dan weder een Sondaar voor een Godloos.

+De Heylige Schrift neemt
dickmaal een Sondaar voor
een Godloos, =& *contra*.

Psal.15.36.20.72.3.11.8.135. Isai.55.6. Ezech.18.21. Ac. Daar beneven merckt men klaarlijk dat tot vele plaatsen by den name +Godtloos, ghemeynt worden hartneckinge +Sondaren, die onboetvaardelijck in Sonden voortvaren, moetwillich Sondigen ende sig int quaat doen verblijden: Daar men in't teghendeel siet verstaan te werden by t'Woordt Sondaar, Menschen die niet met opset, maar uyt swackheyt Sondighen, sich daar over bedroeven, met ootmoet tot den Heere bekeren ende t'quade verlaten, dit alles zuldy lichtelijcker mercken kunnen daar ick elck tegen ander stelle met zijn aart, ghedaante ende wercken.

+Godloos, wat.
+Sondaar wat.

+De Godloos nu ghegeven zijnde in een verkeerde +sinne, om dat hy der Waarheyt Liefde+ heeft verworpen j. en wil noch en mach +t'quade ij. niet verlaten.

+I.
+Onderscheyt scheyt
tusschen Godloosen ende
Sondaren.

+Maar de boetvaardighe Sondaar iij. wil ende mach het quade verlaten. j. 2.Thess.2.10.2. Thess.2.11. ij. Iob.20.11.15.12: Pro.5.22. Isai.5.18. iij. Isaai.58.13.1.16. Ezech.28.27.31.

+De Godloos wil noch en mach t'goede j. +niet doen: Daar tegen wil ende mach de sondaar t'goede ij. doen. j. Psal.13.1.3. Mat.12.34. Iohan.1.5.3.19. Iud.1.12. ij. Isai.1.17. Ezech.18.21. Io.1.12.

+1
+2
+3
+1

+De Godloos en soeckt j. Godt niet, maar +seyt daar en is ij geen Godt: maar de Zondaar +belijdt iij. zijne zondē. j. Psal.218.155, 10, 4, 5. +Iob.12.17. ij. Psal.13.1, 52, 1. iij. Nu. 12.10. Iosu.7.20 Iud.10.15. Matth.3.6.

+II.
+III.
+1
+2
+3

De Godloos j. seyt, Godt en ziet ons niet, ⁺ vreest ij. oock den Heere niet. Daar teghen ⁺ vreest iij. de Zondaar den Heere. j. Psalm ⁺72.11. Isai.29.15. ij. Ierem.36.24, 44, 10. ⁺ iij. Genes.3.10. Ac. ^{+III.}

De Godloos en heeft j. geē, maar de Zon ⁺ daar heeft ij berou van zijn sonden. ⁺¹
j. Iere. ⁺8.6. Rom.2, 4, 5. ij. Mat.12, 41. Luc.7.38. ⁺²

De Godloos is niet droevigh j. maar verblijdt ⁺ ij. sich int quaat doen: daer teghen is ⁺ de Zondaar bedroeft iij. over zijne zonden. ⁺ j. Ierem.5, 3. Proverb.23.35. ij. Proverb. ⁺2, 14 Psal.51, 3. iij. Matth.26, 75. Osee 6, 1 ⁺³
^{+V.}

De Godtloos blijft hoovaardich j. als de ⁺ Zondaar sich verootmoedight ij. j. Iob. ⁺15, 20, 25, 26. Psalm.72.6. ij. 2.Par.12, 7.13 Luc.15, 19, 18, 13. ⁺¹
⁺²

Ende als de Godtloos weygert j. so is de ⁺ Zondaar begeerlijck ij. de ghenade Godes te ⁺ ontfangen. j. Iere.2, 30, 22.5. Matth.23.37. ⁺ ij. Ioan.1, 12. Deut.33.3. Col.2, 6. ⁺³
^{+VII.}

Siet nu daar, meer dā genoegh onderscheyts tusschen een Godloos ende Zondaar, om d'een uyt d'ander lichtelijck te moghen kennen. ⁺¹
4. Vraghe. ⁺²
^{+VIII.}

Alsoo, maar en is daar oock gheen onderscheyt ⁺ tusschen d'een Zondaar (ick meen hier al boetvaardighe ende gheen Godtloos) ende d'ander? ⁺¹
Antwoorde. ⁺²
^{+Onderscheyt tusschen d'een Zondaar ende d'ander.}

Merckelijcke.

5. Vraghe.

Welck is die?

Antwoorde.

Eenighe vreesen straf, eenighe hopen loon, ⁺ dat noemt men Knechten, dit Huerlinghen, de Knechten laten bywijlen t'quade, niet om dat ⁺ sy't haten, maar om dat sy die straf vreesen, meer dan sy op't loon der Deughden hopen. Dit is d'eerste trappe ter Godtsaligheydt noodigh, ⁺ oft schoon d'opperste niet en is. Gelijc des Heeren vreesen daar toe noodigh is, niet teghenstaande hy niet en us die wijsheydt selve, maar t'beginne, 1 soo is het Letter leeren t'beginne, ⁺ maar niet het eynde van't lesen: ende nochtans ⁺ so noodigh dat sonder den A.B. geleert te hebben, niemant het lesen en mach kunnen. Tot sodanige slachvreesende Knechten strecken sich duysentreleye dreyghementen op Ziel en lijf in ⁺ de heylighe Schrifture: Overmits men deser Knechten meer vint in ghetale dan Kinderen ende erfgenamen Godes, welcke dreygementen oock zijn opten ghenen die noch onnosel zijn, om henluyden door angst voor de straf (soo Adam ooc werde ghedreycht als hy noch onnoosel ⁺ was) voor zondē te behoeden, maar dē Zondaren werden sy ghedaan, op dat sy uyt vreesen vande straf de zonde soudē verlaten. ^{+Knechten.}
^{+Huerlingen.}
^{+Vreesen des Heeren wijsheys beginne.}
^{+2 Psal.110, 10.}
⁺¹
^{+Dreyghementen der heylicher Schriftoerē sien opten slachvreesendē knechten.}
^{+Waar toe die dreyghementen strecken.}

6. Vraghe.

⁺Nadien een Knecht wat anders is dan een Huerling, doch beyde sondaren: waar by mogē sy weten of sy zijn Knechten dan Huerlingen?

⁺Onderscheyt tusschen Knecht en □ Huerling.

Antwoorde.

T'gheseyde mocht u dat doen verstaan hebben, mercket dan hier noch by als de Sondaar laat te doen de Sonde, daar toe hy weer bekoort: dat komt om dat de vreese voor de straf grooter is dan de hope na de lust in 't volbrenghe van de Sonde, of hy hoopt in 't laten van de sonde meer goets ende vreuchts dā hem het doen van de Sonde toebrenghe soude. Vindt yemant het eerste in sich, hy sy zeker dat hy een slachvresende Knecht is, maar ist laatste, soo ghenaackt hy der Huerlingen loonsuchticheyt.

⁺Nu mach de Sondaar licht verstaan die oorsake daar door hy bekoort zijnde tot zondigen, dat niet en doet. Is die vreese voor tijtlijcke of eeuwige straf: hy mach seker zijn dat hy een Knecht is: maar vindt hy d'oorsake van dien hope van loon tijdtlijck of eeuwich, moet hy verstaan dat hy is een Huerlingh, die om loon ⁺dient? totten Huerlinghen strecken oock meest alle die beloften der H. Schriftueren niet alleē tijdtlijcke, maar oock eeuwige, daar onder sich oock vryelijck moghen tellen de ghene die t'quaadt laten of t'goedt doen, niet uyt hate van t'quade, noch uyt hate van t'quade, noch uyt liefden ten goeden, maar om den Hemele ende om die Saligheyt haarder Zielen, die sy meer liefhebben dan Gode selve, rechts of hare zielen wat beters ende meer liefhebbens waardich waren, dan der Zielen Schepper Godt selve. Dese beyde soo wel Huerlingh als Knecht ghevraacht zijnde van anderen, of van hare selfs conscientien, waarom ⁺sy t'quade laten, souden moeten antwoorden, d'een om dat het verboden is, ende den doender straf ghedreycht? maar d'ander om dat den ghenen die t'quade laat, belooninghe wert beloofd: Hebben sy dan qualijck te mercken, d'eē ⁺dat hy een knecht, ende d'ander dat hy eē huerling is? Wie meer vreese voor straf dan hoope van loons in sich bevindt in 't laeten van t'quade, die is een Knecht: maar daar die hope vāde belooninghe meerder is dan de vreese voor de straf is een huerling. Somma de knechts ooge is opte straf, des Huerlings op't loon: so wel tegen Gode, als tegen menschen. Desē en doet ⁺de Huerling niet goets, op dat den ghenen dien hy 't doet, wel soude zijn: maar om zijn eyghen ⁺nut of eer wille. Soo noodet j. de Huerling te Gaste, niet d'Armen, maar die Rijcken, die hem weer mogen noden: Daarom ist dat hy groet ⁺ij. die hem groeten, daarom bit iij. hy te aanschou ⁺vande Menschen, ende daarom gaat het Trompette iij. geslach voor zijn Aelmoessen, ⁺siet so soeckt al haar schijndeuchde loon. j. Luc.14.12.13.14. ij. Mat.5.47. iij. 6.3. iij. 2.

⁺Oorsaken vā ons doē ende laten, staan te aāMerckē.

⁺Beloften streckē meest opten Huerlingē.

⁺Knecht.

⁺Huerling.

⁺Huerlings Aardt.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

7. Vraghe.

Wat staat sodanigen Knechten ende Huerlinghen in sulcke haren Staete sich selve bevindende, voorneemlijck te bedencken?

Antwoorde.

⁺Dat sy noch beyde zijn beneden den Trappe des Kintschaps Godes: dat sy noch ontberen die Liefde, j. sonder welke te hebben alles vergeefs is: en □ dat sy soo blijvende geē Erfgenamen en moghen wesen inden Huyse Godes: ⁺Want de Knecht ij. en blijft niet Eeuwelijck metten Sone inden Huyse Godes, ghemerckt hy niet en heeft die Salichmaeckende Liefde, die alleen de Mensche vereenight met Christo, ende door Christum met Gode. In allen soeckt hy sich selve, leeft sich selve,

⁺Raat voor knecht en □ Huerling.

⁺Knecht en is gheen Erfgenaam.

ende met Gode of den naasten. Dit alles komt door onkunde Godes. Want watmen voor't beste kent, dat heeftmen meest lief: kende de Knecht Gode beter dan sich selve, hy moest Godt lief hebben meer dan sich selve, dit is verde van den Knechten, oock gheensins in den Huerlinghen, want ghelijck de Knecht het quade laat om die straf te ontgaan: soo doet de Huerling⁺ om het loon te ontfaan, beyde sien sy op haar selve, beyde zoeken sy haar selve, ende beyde lieven sy haar selven boven Godt ^{+Huerling ancxt noch.} ende menschen, daar hebby nu d'eene sake te recht met ernst te bedencken staande voor dese beyde. j. 1.Cor.13.1.2.3. ij. Ioan.8.35.

8. Vraghe.

Welck is nu d'ander bedenckelijcke sake voor Knechten ende Huerlinghen?

Antwoorde.

Dat een goet beginne niet en voordert, ⁺soomer niet in voort en vaart. Laat yemant in't beginne eens weeghs schoon snel loopen een Mijl of twee, nae een Stadt daar ^{+Voortvaring in deuchden.} hy begheert te wesen, wat sal't hem voorderen, blijft hy dan voordts onderweghen staedelijck stille ligghen in rusten? Soo en baat oock niet ghetreden te zijn opte eerste of tweede Trappe van Knechtschap ofte Huerlingschaps tot het worden van een kint Godes, indien men voorts op d'eerste of tweede Trappe blijft staan, ende sich daar te rusten stelt, want dese soo doende nimmermeer en sullen komen opte derde trappe van de Kintschappe Godes, dat is soo syluyden sich vernoeghen met het ontgaan van de straffe of met het verkrijghen van't loon, sonder te ghevoelen dat die Liefde j Godes⁺ door den Heylighen Gheest uytghestordt is in hare Hert, in't welck alleen der Kinderen (niet der Knechten of Huerlinghen) seker pantschappe ij. is. ⁺¹

Daaromme heeft sich soo wel de⁺ Huerlingh als de Knecht sorghvuldelijck te hoeden (niet anders dan voor Fenijn der Zielen) voor die vermete Waene ende ⁺² hoochwaardighe Goetdunckenheyt. De Knecht en waent niet dat hy nu al een Huerlingh, ende de Huerlingh, ⁺dat hy een Kint Godes is, soo langhe sy't noch niet en zijn, want dit maackt een valsche ruste: houdende den Mensche uyt die ^{+waarschouwinge voor Knechts en Huerlingē.} waarachtighe. Die na t'Saeyen vant horen sich vernoecht metten Halm of Mette Bloeyende Aaren, die af Maeyt of af-pluckt, en zal in den Oogst geen Kooren Maeyen. Wie blijft staan opten Trap des Knechtschaps, en sal gheen Huerlingh, opten Trap des Huerlingschaps, gheen Kindt Godes worden, noch op die Trappe komen. Want die daar vernoeght, en begheert niet meer: die niet meer dan hy heeft en begheert, en pooght niet omm meer te verkrijghen: Dese en verkrijcht niet meer, maar blijft staedelijck in zijn oude Armoede ende staete sonder hoogher of voordere te komen. Hier bevindet sich waar (na t'spreecwoort) vroegh Meester, laat Knecht. Die waansiende blinde iij. blijft altijd blint, ende⁺ die waanwijse dwaas, maar die zijn Blindtheydt ende onwijsheydt verstaat, na t'ghezicht ende Wijsheydt staat, ende ⁺³ met betrouwen van verwerven altijd voorwaarts gaat, die wort siende ende verstandigh. Dit zijonse, ⁺die allencxkens voortgaan van d'eene klaarheit iijj. in d'andere, ende eyndtlijck door den⁺ Heylighen Gheest gheleydet werden in alle Waarheyt. v. j. ^{+Voortgaan van deene klaarheit en dandere.} Rom.5.5. ij. 2.Cor.1.22, ^{+5.5.} Ephes.1.14. iij. Ioan.9.42.1 Corint.8.3, 3.19. iijj. ⁺⁴ 2.Corinth.3.18. v. Iohan 16.13. ⁺⁵

9. Vraghe.

Ick versta nu d' onderscheyt tusschen Knecht ende Huerlingh, maar ist dit al datmen mach segghen van alle menschen?

Antwoorde.

Wt mijne woorden vande Kintschappe behoordy nu wel verstaan te hebben datter oock ⁺Heyligen zijn, so dat men willende spreken van alle menschen, nyemande uyt ghenomen, wel te ⁺recht mach seggen datter geen andere menschen en zijn dan Zondaren ende Heylighen.

⁺Heyligen.

⁺Alle mensch is zondigh oft heyligh.

10. Vraghe.

Vande Zondaren heb ick ghehoort, oock vanden onderscheyt die daar is tusschen d' een Zondaar en □ d' ander. Isser nu oock geen onderscheyt tusschen d' een Heylighe ende d' ander? of staan alle Heylighen op een selue Trappe? (op dat wy by onsen Trap ende Ladder blijven.)

Antwoorde.

⁺Daar is onderscheydt, d' een is op hoogher Trappe dan d' ander, want onder den Heylighen of Kinderen Godes vindt men swacke ⁺Kinderkens j. stercke Mannen ij. ende wijse ⁺Vaderē iij. j. 1. Ioan. 2. 12. ij. 13. iij. 13.

⁺Men vindt Kinderen Mannen ende Vaderen inden huysse Godes.

⁺11. Vraghe.

Meughdy my d' onderscheydt van dese drie met elck sijn aart ende eygenschappe niet wat breeder verclaren?

⁺1

⁺2

⁺3

Antwoorde.

Ia wel, doch hier niet, daar't niet en past, maar hier na: volghde ick u begeeren, ick soude weder moeten afwijcken van onse voornemen, so wy nu af wat afgheweken zijn, door u vraghen na d' onderscheyt tusschen d' een Zondaar en □ d' ander: daar inne volghde ick u doe, om den nut ende nootlijckheyt daar in gelegen zijnde, dat valt in dese uwe vraghe hier noch niet, dus wilde ick wel dat ghy't weder opnaamt daar ghy't hadt ghelaten.

11. Vraghe.

Waar?

Antwoorde.

Daar wy den Zondaar hadden ghebracht tot vyantschappe tegen de Loghen, tot kennisse sijns Onverstants, tot begheerte om te leeren ende tot hope van Saligheyt.

13. Vraghe.

Wat is dan sulcken leergierighen Mensche eerst noodigh?

Antwoorde.

⁺T'gheloove der Waarheyt.

14. Vraghe.

Hy kent noch de Waarheydt niet: mach yemant eenen onbekenden ghelooven of vertrouwen?

⁺Alle leergierigē is tgheloove van noode.

Antwoorde.

Die Waarheydt is eenvuldich ende altijd haar selve ghelijck. Daar teghen is die logen dubbelt, ende altijd haar selve onghelijck, daarom ⁺vallet lichter die Waarheyt te ghelooven, dan die Logen. Nu heeft de mensche die logen, eer hyse kende gehooft, waarom soude hy dan d' onbekende Waarheyt niet mogen geloven?

⁺lichter vallet Waarheydt dan Logē te geloooven.

onbekende? sy is onsen voorschreven Sondaar? ⁺nu al eenichsins bekend. Waar in dat? Dat desen Geest, die hy dus lange heeft geloofd, een loghengeest is, want hy vint des zelfs woort ende daat in allen malkanderen onghelijck. Want hen de Logen noyt en gaf t'geen hy hen ⁺beloofde: maar altijd het platte tegendeel. Beloofde de Loghen hen niet ghenoeghen? Vryelijck. Wat gaf hy den Mensche? Ongenoegen. Ruste? Ia, wat gaf hy? quellijcke onruste. Blijtschap ende Saligheyt? also, wat gaf hy? droefheyt ende verdoemenisse. Dit weet nu dese Mensche al in der Waarheydt uyt wacker ondervinden, dus en is hen in desen die Waarheyt niet onbekent, maar grondlijck bekend: ⁺soude sulcke kenner van des Logens dootlijcke bedriechlijckheyt, den Logen noch meer gelooven moghen? wie soude dat gheloven mogen? Wat is nu d'eerste lesse die de Waarheyt zijnen ⁺Iongheren (nu den Loghen of haar zelf mistrouwende) te leren gheeft? Dat hy zulcken zijnen bedriegher, verleyder, bederver ende Vyandt, dat is, sich zelve met zijn Onverstant, valsche wane, ende verkeert Oordeel sal verlaten: dit verstaat dese Mensche nu uyt ondervinden hem selven boven alle dinghen nut ende noodigh te wesen. Vallet dan swaar sodanigen, ⁺nu al eens deels bekende Waarheyt te gelooven, in't gheen men uyt ontwijfelijck ondervinden verstaat wel geraden te wesen? Is dit niet lichter om doen dan eenen onbekenden qualijck radende Loghen te ghelooven?

15. Vraghe.

Alst soo toegingh, soude t'Geloove dan al te ⁺recht een gave Godes ghenaamt mogen worden?

Antwoorde.

Waarom niet? soudet gheen gave moghen zijn, om dat die niemant en mach hebben sonder sijn werck van die aangeboden gaeve te obtfanghen? souder des Menschen recht ghebruycken vande Genade, die sonder sijn toedoē of ontfanghen is inde Menschelijcke Nature? Ick meyn het ooghe des redelijckheys, die verstandele krachten, de Wet der naturen ende die genegentheyt der Waarheyt: soudet (segge ick noch) gheen gave, maar verdienste moeten zijn, daar men self het werck van aannemen of ontfangen toe moet doen: so en soude de Heere Christus gheen gave j. Godes, maar een verdienste ⁺der Menschen moeten zijn, want niemant en mach Christum hebben sonder te ghelooven ij. ende hem aan te nemen, t'welck ⁺beyde Menschelijcke wercken zijn, maar dat zy verde, dus is u ghevoelen oock verde vande Waarheyt. j. Isai.9.6. ij. Ioan.1.12.13.

16. Vraghe.

Wat is voordts desen gheloovighen van ⁺noode omme te worden een recht Iongher Christi, ende te komen tot noch meerder kennisse der Waarheyt, hen noch meer van noode wesende?

Antwoorde.

Dat hy blijve j. in Christi Woorden, dat ⁺is dat hy daadtlijck doe t'ghene Christus hem ⁺ghebiet, want wie dat niet en doet, die scheyt uyten Woorden Christi, ende blijft in zijn eyghen woort, goetduncken ende wane. Dees is dan niet Christus, maar sijn zelfs Iongher. 1.Ioan.8.32.

17. Vraghe.

Wat ghebidt Christus? ⁺

Antwoorde.

Wat te laten ende wat te doen. Christus ghebiet dat zijn Ionger sal laten sich selfs dat is zijn logengeest ende Sonde: ende dat hy sal navolghen Christum, dat is die Waarheydt ende Gherechtigheyt. Sich self te laeten is t'quade te sterven:

⁺Kennisse van de Logē is een kennisse des Waarheyt.

⁺Waar aan de Loghen bekend wort.

⁺Bekende logen mach men niet betrouwen.

⁺Waarheys eerste lesse is datmē de logen verlate.

⁺Tvalt niet swaar bekēde waarheyt te volgen.

⁺Oft gelove een gave Godes mach hetē als dat niet en wort vercregen sonder sMenschen toedoen.

⁺1

⁺2

⁺Watter toe behoeft om Christi jonger te worden.

⁺Wat het is in Christi Woorden te blijven.

⁺1

⁺Wat Christus zijnen Iongeren gebiet.

Christum nae te volgen t'goede te Leven. Christus quam niet om zijnen, maar om
zijns Vaders wille j. te doen: die Christum hierinne wil navolgen, die moet niet zijn
eyghen, maar Christi wille doen. j. Ioan.5.30, 6.38.34.

18. Vraghe.

Ist dat al, dat in desen A. B. C. of eerste

lesse der Iongheren Christi by den Meester is bevolen?

Antwoorde.

+Daar is noch by het opnemen van zijnen Cruyce, als of Iesus tot sulcken sijnen aankomende Ionger seyde: Om dijnen willen sie dy my, niet min onschuldelyck dan gheduldelijck, dijn Cruyce draghen: soo suldy voor't eerst dijn selfs schuldich Cruys gheduldelijck opnemen, ende dat niet om mijn, maar om dijnen wille draghen: om namaals my navolghende, oock mijn onschuldigh Cruyce gheduldigh ter liefden van dijnen even Mensche te draghen: Ia oock (daar't de noodt eyscht) dijn leven voor dijnen Naasten, als ick het mijne voor dy te gheven. +Wat het is zijn Cruys te draghen.

19. Vraghe.

Wanneer draaght sulck Iongher Christi te recht zijn eyghen Cruys?

Antwoorde.

Als hy alle teghenheyt, hem van Gode, sonder of door des Menschen opkomende, aanneemt, als te recht verschuldt, ende dat draaght met een gelijkmoedich Ghedult. Dit valt als hy verstaet sijn sonden teghen Gode soo veele ende swaar te zijn, dat hy alle sulck verdriet merckt te zijn niet dan stropen of vlassen Roeden, daar hy doornen roeden behoort hadde te ghevoelen. Het onderscheyt van des Ionghers en zijns Meesters Cruys is daer inne te mercken: dat Christi Cruys onschuldigh, des Ionghers schuldigh is, daarom seyt hy niet, die neme mijn, maer seyt, die neme zijn Cruys op zich, ende volghe my na.

20. Vraghe.

Is dit Cruys opnemen, dat verlaten zijns selfs, ende dat na-volghen Christi, alle t'ghene datter is begrepen in die woorden Christi: *ist dat ghy in myne woorden blyft, so suldy myne Iongheren zyn?* Soo dat die dese drie stucken trouwelijck volbrengt, waarachtelijck mach gheseydte werden, te blijven in den woorden Christi?

Antwoorde.

Waaromme niet? behelsen die gantsche Wet ende Propheten oock yet anders, dan het laten van t'quade, ende het doen van't goede. Isai.1.16.17. Psal.33.15.1. Per 3.11. Soo +wie dan sich self, te weten, het quade verlaat, en □ Christus, dat is het goede, navolghet, doet ende hanteert: wat machmen hem doch meer leeren? zijn Cruys te draghen? dat is hier in al mede begrepen. Christus droegh immers geduldelyc sijn (ja ons) Cruys. Hier in moeten wy hem navolgen. Segdy dat Christus oock op andere plaatsen beveelt, dat wy van hem +sullen leeren, dat *hy ootloedigh en □ sachtmoedigh is van herten.&c.* Dese Gheboden zijn al mede te doen bevolen, onder die woorden: Ende volghe my na, dat machmen niet doen, sonder te doen dat hy ons heeft bevolen van hem te leeren, wy moeten Christum dan oock navolgen in zijn goedertieren ghedult, in zijn alghemeyne Liefde, in zijn ghehoorsaamheyt Godes, als die niet soeckende zijn, maar zijns Vaders Wille te doene. (Iohan.5.30. Matth.26.39.) Gode gehoorsaam is gheweest tot inder doot toe, ons tot een navolghelijck Voorbeelde en □ rechte Wegh des Levens, om in ware navolghinghe bewandelt te worden, daarom machmen te recht segghen: Dat alle die Leeringhen ende het Leven Christi beyde niet anders en zijn, dan een verklaringhe of breeder uytlegginghe van dese korte lesse: *Die myn Iongher wil zyn, verloochene sich selve, neme zyn Cruyce op sich, ende volghe my na.*

+Het leven Christi is eē klare uytlegginge vā de eerste lesse die hy zijnen Iongheren geeft.

+Mat.11.29.

21. Vraghe.

Wat wordt dan Iongher in Christi Woorden blijvende, belooft.

Antwoorde.

Kennisse j. der Waarheyt. Dese Iongher⁺ heeft nu al eenighe (so gheseyt is) Waarheyt⁺ kennisse, maar handelt hy getrouwelijck met het kleyne Pondeken dat hy heeft, hy sal meer ghewin ij. bekomen, hen ghewin hebbende⁺ sal meer ghegheven, iij. ende die in weynigh⁺ getrou is bevonden, sal over veel ghestelt iij.⁺ worden. j Ioan.8.31.32. ij. Matth.25.20. iij. Matth.25.29. iij. 23.

⁺¹

⁺¹Waarheyt⁺ kennisse werdt van Christo beloofd den blijvers in sijne Woorden.

⁺²

22. Vraghe.

Ist dan alleen een ledighe of schouwelijcke kennisse der Waarheyt, sonder die te beleven inder daadt, die de Heere Christus sodanighe zijnen Iongheren beloofd?

⁺³

⁺⁴

Antwoorde.

Ghy hebt luttel ghemerckt opte verklaringhe van't blijven in den Woorden Christi:⁺ T'welck gheseyt is te wesen een daadtlijck laten van't quade, ende een daadtlijck hanteren van de Deughde T'is oock niet alleen Waarheyt⁺ kennisse, dat soodanighen Iongheren wert beloofd, maar oock vrymakinghe. Ende die Waarheyt sal u vry maken.

⁺¹Belofen van Vrymakinghe.

23. Vraghe.

Waar af? van lijflijcke slavernije, van d'Overheyt⁺ ghebieden, van Schattinghen, van Tollen en derghelijcken, of van gheltschulden, borchtochten, belofen of andere burghelijcke verbanden, daar met veele arme luyden zijn verstricket?

Antwoorde.

Geensins: dat waar der slaven Heeren, die burghelijcke Overheyt, en den schuldtheeren veronghelijckt: sulcx en heeft hy zich noyt onderwonden, die oock versocht zijnde, onwilligh was tot billijcker sake, namentlijck tot Broederlijcke Erf-scheydinge. Dat niet, maar wat⁺ anders wil de Heere met dit vry-makē, te weten dat de Waarheyt zijnen onderdanigē Iongheren vry maackt van de loghen, en mitsdien oock van de dienstbaarheid der Zondē. Waar licht komt in een lucht, daar moet de duysternisse uyt ruymē. So moet oock die Logen ruymen uyt het menschelijcke verstandt in allen saken, waar van die Waarheydt daar inne⁺ komt: des neemt een ghelijckenisse. Die jonghe Meyskens ziende in den Poppen eenigen schijn van Kinderkens, werden sulcx bedroghen door die Loghen van schijne inden Poppe (die gheen kindeken en is, maar henluyden schijnt) dat syt meynen een Kindeken te wesen, hare Ouders na apen mettet kindeken op den schoot te hebben, te bakeren, te suyghen, te billen en desgelijcx meer, daar inne sy so grooten ghenoechte nemen, datmen haar de Poppe niet en mach benemen, of sy en souden weenen, krijten ende treurigh zijn. Alle sulcx vermach in die jonghe Meyskens die Logen, die valsche schijn, ydele wane ende bedroghen meyninge. Laat nu sulck jong Meysken of Dochterken opghewassen zijn, Manbaar zijn, ja Moeder gheworden zijn van een waarachtigh ende levendigh Kindeken dat sy opten schoot heeft, ende daar mede troetelt ende speelt: Wat meyndy sal dese Moeder, nu de waarheyt hebbende in dat levende kindeken, eenighsins droevigh moghen wesen door't ontbeeren van de Poppe, en het spelen met die Poppe: Dat en sal niemant segghen die tot redens ghebruyck is ghekomen. Ist nu sulcx (op dat ick tot mijn

⁺¹Waarheyt maeckt vry van loghen ende zonde.

⁺¹Waar Waarheyt inne komt, daar ruymt die Loghen.

voornemen keere) dat die Waarheyd den Iongheren Christi mede so waarlijck vry maackt, dat sy oock gheen lust, liefde noch begheerte en moghen hebben, Ia oock niet en moghen bekoort of aanghelockt worden, totten dinghen, die noch maar ydel en □ onnut, doch onschadelijck zijn, als sy in de Waarheydt werden bekend (so sy gelijckenisse van de Poppe is gheseyt, die den kinderen noch nut zijn in't beletten vā spelen met messen, vuyr en andere quetselijcke dinghen) wie sal moghen seggen, sonder lasteringhe des Almachigen Waarheyts, dat sy den Iongheren Christi oock niet en soude mogen waarlijck vry maken vande hertmakende nijdigheyt, van de onverzadelijcke ende arme ghierigheyt, van de dolle dronckenheyt, ende van alle andere derghelijcke quetselijcke, pijnlijcke en □ Zielmoordelijcke zonden, al wat argers wesende dan eē onschadelijcke Poppe? Vliedet alle nature niet natuerlijck van t'gene sy verneemt haar te wesen quetselijck? Is alle zonde niet quetselijck die nature der Zielen of des Lichaams, moet oock die bedriegelijcke logen in haren valschen schijne, als of die zonde dasn twensche nut, goet ende lustigh ware, met klaarlijck door't ondervinden beschaamt ⁺worden in allen saken, daar af die Waarheyd komt inden Mensche? So moet oock hier dan noodtsakelijck in sodanigen Iongheren Christi vervult worden d'aldereerste belofte, namentlijck ⁺ die vyantschappe j. tusschen t'zaadt der Vrouwen, te weten, Christus, die Waarheyd selve, nu wesende in sulcke sijne Iongheren: ende tusschen het zaadt van den valschen, nietighen en □ bedriegelijcken Serpente, namentlijck de loghen, so moet dan mede die Almoghende ⁺Waarheyd lichtelijck sulcken nietighen en □ ydelen vyandt verwinnen, t'Hooft vertreden, vermorderen en □ vernielen, dat is, dat sy oock het beghinsel van de Zonde selve, te weten het quaat ingheven (als wesende t'beginne en □ t'hoofd der Zonden) met het schoon voort-doen, het lustigh maken ende bekoren tot sulcke bekende loghens ende verderflijcke quaat, so gantschelijck verdwijnē dat hen nu sulck quaat inder Waarheyd hen bekend zijnde veele minder, ja al onghelijck veele minder, sal moghen lustelijck aanlocken, dan een waere Moeder haar Levende kindeken nu inden Armen hebbende, lustich ghemaackt ende bekoort mach werden om met een Poppe (die sy weet gheen Kindeken, maar niet dan een ydele schijn daar van en is) te troelen ende te Poppen, soo sy voormaals self een Kindeken wesende, plach te doene: van sulcke ware, niet waanlijcke vrymakinghe ij. tuycht de H. Schrifuere self ⁺wel klaarlijck. Dat ghy my te rechte verstaat ick meyne hier vrymakinghe van't quade, den Iongher Christi nu alsoo in ondervindtlijcker Waarheyd bekend zijnde. Desen en mach t'selve bekende quaat tot sich gheensins aanlocken of lustich tot sich te maecken onder eenen schijn van goetheyt of schoonheyt: want hy kent dat nu inder Waarheydt soo't is, te weten quaat ende leelijck. My is niet verborgen dat Kocx, Smits, oock anderen des Vuyrs hetten nu dickmaal met smerten ondervonden hebbende, bywijlen sich daarinne noch wel Branden, door dien sy't Vuyr uyt onachtsaamheyt of anders noch wel te na komen: maar dat eenige derselver hare Vijf-sinnen behoudende, immermeer daar toe soude moghen komen, dat zy met opset hare Handt om die te Verkoelen in't Vuyr, daar inne souden steken, houde ick voor onmoghelijck. Even soo onmoghelijck ist mede dat dese Iongers Christi (die inder Kintsheyt sich noch door roeckeloose onachtsaamheyt wel bywijlen vergrijpen) daar toe souden moghen komen, dat sy so lustich ter sonden souden ghemaackt worden dat sy die Sonde, henlyuden nu grondtlijck bekendt zijnde voor quaad, met opset souden hanteren, om daar wat

⁺Waar door inden mensche komt vyantschap tegen de logen.

⁺1

⁺Waarheydt vernielt de logen ligtelijck.

⁺2

goets⁺ door te verwerven. Want in sodanige stucken, daer af henluyden die Waarheydt heeft te recht vry gemaackt, zijn zy die Sonde ghestorven, iij⁺ ende hoe soudē sy daarinne noch mogen leven?⁺ die Duysternissen iijj. haars onverstants zijn⁺ daarinne al verdwenen, sulcks dat henluyden het licht der Waarheydt schijnt: Hoe soudē zy daarinne meer moghen dolē? Immers hare oude dolingē v. is daar van al wech gegaan, ⁺soo dat sy nu wandelen opten Heylighen Wech der Waarheydt, Christus, daar oock die Sotten niet en moghen dolē. Neen in soodanighe saken daar af hem die Waarheydt ondervindtlijck bekent is, is hy nu uyt Gode (die Waarheydt selve) ghebornē: ende en mach daaromme daarinne niet zondighen, want dit Saat (der Waarheydt) blijft in hen. Dese Waarheydt⁺ mach niet min haere werckinghe van verlichtinghe ende vry maken hebben in sulcken Iongheren Christi, daarinne sy is: dan der Sonnen stralen haere werckinghe moeten hebben van verlichten ende Warm maken inde Lucht daar inne de Sonne schijnt. Soo vele moeste ick segghen van dat die Waarheydt vry maackt vande Logen: ende hoe daar uyt dan ooc nootlijck moet volghen (soo nu oock al een sdeels is bewesen) dat soo waarinne die Waarheydt vry maackt van de Loghen, dat sy daarinne oock vry maackt van de Sonde. Want alle die sondicht wert bedroghen door eenen goede schijne: dese goede schijne met haar bedrogh verdwijnt, daarmen die dinghen kent, soo die in sich selve sijn, dat is in der Waarheydt, want dan kentmen quade ende leelijcke dinghen voor sulcx: en □ wederomme goede en □ schoone dingē voor sulcx. Dit valt in allen dinghen daar af men die Waarheydt kent, soo moet dan oock daar nootsakelijck die loghen ruymen met haar voedstere, bedroch. Mach dan oock de Iongher Christi in't ghene hem die Waarheydt is bekendt, door de Loghen, daar af hem nu die Waarheydt waarlijck heeft ghevryet, oock meer bedroghen ende tot Sondighen gebracht⁺ werden? dat is ongelooflijck. Want die Waarheydt Christi neemt vj. de Sonde sulckx wech⁺ uyt sijnē Iongheren: Dat soo waarinne sy, die sijn Ghestorven, vij. sy nu die Gherechtigheyt⁺ Leven. Dit maackt inder kracht, dat ghelijck sy zulcke haere nu ghestorven of ghedoode Litmaten voormaals als die noch Leefden, begaeven viij. totten dienst der onsuyverheyt⁺ ende ongherechtigheyt, syluyden nu ghevryet zijnde hare Leden begeben tot dienstknechten der Gherechtigheyt ende Heylicheyt. Ghemerckt sy luyden daar inne nu door die Waarheydt vry sijn ghemaackt van de Sonde, ende sijn geworden Knechten ix. der Gerechtigheyt.⁺ Siet, soo maackt Christi Waarheydt sijnē Iongheren waarlijck vry: ende soo suyvert x de Heylighe Gheest soodanigher Iongheren⁺ Christi Herten so warachtelijck van hare sonden: dat de selve of sy eerst al root xj waren als scharlaken, nu Witter sijn dan Sneeu, dat heet nu waarlijck vry maken ende te recht suyveren van Sonden Dese ware suyveringē is waarlijck van de Godt des Waarheyts beloofd xij. Wie dese nu doch in geenen stucken alsoo en sich gheschiet te sijn en kan bevinden

⁺Wat het is de sonde gestorven te sijn.

⁺3

⁺Houden op van zondighen.

⁺4

⁺5

⁺Waar inne de kener des Waarheydt niet en mag Sondighen.

⁺Hoe Christi Waarheydt vry maackt.

⁺6

⁺7

⁺8

⁺9

⁺Ware zuyveringē vā Sonden.

die wachte sich selve door een valsche Wane te bedrieghen, als of hy nu al Christi Iongher ware, in sijnen Woorden bleve, die Waarheyt kende, daar af ghevryet ende ghesuyvert ware, want dit is een verdoemelijck bedrogh. Onse ernstighe ghesprake heeft ons nu ooc k bedroghen, t'is later dan ick waande, soo die slaande Clocke daar betuyght. Adieu tot Morghen, ick moet noch voor den Eten een goedt vrundt noodtlijck aan-spreken.

j 1.Ioan.5.18.

ij Deut.32.10. Sachar.2, 8.

iiij Roman.6, 2. Galagt.5, 24. 1.Petr.4, 1.

v 1.Iohan.2, 8. Coloss.1, 13.

v Isa.26, 3 Isa.35, 8. Iohan.14, 6.

vj 1.Iohan.3, 5.

vij 1.Petr.2, 24.

viiij Ro.6, 19.

ix 6, 18.

x Actor.15, 9.

xj Isai.1, 18.

xij Ezech.36, 25. Sachar.13, 9. Luc.3, 17. Tit.2, 14.

Ladder Jacobs, of Trappe der Deughden.

Vierde ghesprake.

Van de vereenighinghe door Christum met Gode, t'vvelck maackt goet ende saligh.

1. Vraghe.

Welcke zijn die voornemelijkste middelen, daar door die Waarheyt so waarlijck (als ghy ghister seyde) vry maackt?

Antwoorde.

Dats nu eensdeels al gheseyt, maar by u, so ick mercke, noch niet al gemerckt. Het gheschiet door dien men de Zonde kent, so sy inder ⁺Waarheyt is, dat is leelijck, verderflijk ende quaat: door dese kennisse komt (soo mede al is geseyt) in sulck Kenner een vyandlijcke hate. Doet oock yemant gaerne met lusten ofte willigh ⁺t'ghene hy hatelijck vyandt is? Inde eerste swackheydt der Kennissene is meerder wille dan machts om al t'quade te laten, te verwinnen ende te vernielen, maer die krachte des Almogenden Waarheys in desen Kenner vande Zonde ende t'quade, vermeerdert krachtelijck ⁺allencxkens Mette vermeerderinghe van de Kennisse: Dat eyntlijck de bekende Loghen ende Zonde, als wesende niet anders dan een wesentloose Niet ende ydele Wane, ruymen moet voor de Almoghende ende wesentlijcke Waarheyt en Rechtvaardigheyt, die Christus ⁺selve is, so ruymt die Schaduwe voort Dingh, en soo verdwijnt gantschelijck de Duysternisse voor t'Licht der Sonnen. Dit gheschiedt des noch te eerder en te meerder: overmits

⁺Niemandt doet gaerne tgene hy haat.

⁺Meer wil om tquaadt te laten, dan macht.

⁺Macht wast niet het wassen van Waarheys kennisse.

⁺zonde moet wijckē voor die Rechtvaardigheyt.

neven die ware Kennisse van't quade oock gesamentlijk ⁺inne komt even soo veele kennisse van't goede. Wie t' verdriet van de onghesonde Gulsigheyt met smerten so heeft ondervonden, dat hyse bywijlen uyt vreesse van de schadelijcke straffe oock beghint te mijden: die moet oock noodtsakelijck in de lustighe Ghesondtheydt uyt de loflijcke Matigheyt bywijlen ondervinden, leeren, kennen, ende sich in die soete vrucht ⁺verblijden: behalven noch die verminderinghe of uytblijvinghe van de walghende quellagie daar met hen die Gulsigheyt voormaals altijt bracht in druck ende lijden. Sulcx bevindt sich oock altijt ontwijfelijck in't af-sterven van alle andere Zonden en quaden: welcker teghendeelen van Deughden hy dan mede alsoo beghint te kennen: niet alleen te kennen, maar ⁺ oock als wat schoons en wat goets waarachtelijck te beminnen: ghelijck hy oock t'quade meer en meer kennende, meer en meer beghint te haten. Dit gheduert in desen strijdt tusschen ⁺ de Logen en Waarheyt, en tusschen het quade en t'goede, ter tijt toe dat hy in't alghemeyn het bekende Quaat uyster herten sulcx haat ende vyandt wert, dat hy't niet en souded willen doen, al waar't oock niet verboden, ja al ⁺ stondt daar oock loon toe. Daar tegen hy over d'ander zijde oock het Goede in't alghemeyn soo hertelijcken lief krijght ende vriendt wort, dat ⁺ hy't niet en mach laten te doene, al stondt daar oock sware straffe op. Daar dit geschiet, daar bevindt de Mensche een waare veranderinghe na de Godtlijcke aart: want ghelijck ⁺ als Godt, j. oock zijnē Christus ij. die Ongherechtigheyt ⁺ haat: en die Gherechtigheyt ⁺ iij. lief heeft: also bevindt hy nu in sijnen ghemoede ⁺ noch die ware hate ten quaden, en liefde ⁺ tē goedē. Dan weet hy in hem inder Waarheyt door Godes genade volbracht te werden ⁺ t'gebodt van t'quade iij. te haten, en t'goede ⁺ te lieven. Dit gheschiedt dan niet (als voormaals) om dat het is gheboden, om straf te ontvlieden, om belooninghe te verkrijghen: Neen, maar uyt eenrehande Godtlijcke aart ⁺ v of nature, die hy nu deelachtigh is gheworden. ⁺ Dit is een merckelijcke veranderinghe, want soo hy te vooren in sich bevandt een lust ten quaden, en een walginghe ten goeden: soo ⁺ bevoelt hy nu een walginghe ten quaden, ende een lust ten goeden Want die ware Liefde heeft hier uyt ghedreven de Knechtelijcke vj vreesse: ⁺ mitsgaders oock die loonsuchtighe Huerlingschap, ⁺ die geensins en mach blijven in den kinderen Godes, die nu versekertlijck weten dat sy Erfghenamen zijn. Dunckt u oock dat sulcke groote veranderinge van Luste ende Genegentheynt des ghemoedts oock in eenigh Mensche mach wesen sonder sijn selfs weten? Die't dan alsoo sekerlijck weten, dat dese verande-

⁺Die tquade leert kennē leert oock ghesamentlijc het goede kennen.

⁺Minderinge van Zondē, mindert de ellende

⁺Kennisse vā tgoede baart liefde ten goeden.

⁺Strydt tusschen Logen ende vwaarheyt.

⁺wedergeboorte.

⁺Veranderinge vā eē quaat in een goet herte.

⁺Liefde ten goeden.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺Godlijcke aart in den Mensche.

⁺Haat ten quaden, en liefde ten goeden.

⁺4

⁺wedergeboorte.

⁺5

⁺Aart der kinderen Godts.

⁺6

⁺Knechtlijcke vreesse met Huerlingsche loonsuchtigheyt ruymen.

ringhe in haar is gheschiedt, en moghen niet wanen dat sy noch niet in hen is gheschiedt. Maar leyder, hoe veele Menschen wanen onwijslijck dat sulcx al in henluyden is gheschiet, oft ten minstē dat sy in die state zijn der geenre daar't in is gheschiet: sonder dat het in henluyden is begonnen, ja sonder dat sy't gheloooven moghelijk om te gheschieden.

2. Vraghe.

Lieve seght doch, wat state van Menschen is dese, die ghy nu hebt voor ooghen ghesteldt?

Antwoorde.

+T'is de state van de Herboorne Kinderkens Godes, die uyer Herten t'quade nu haten, en □ t'goede lief hebben. In henluyden heeft de +Heere nu al in der wijsen voorsz gewracht die +goede Wille: j. al hoewel het volbrengen van dien noch al in henluyden en is ghewracht, daarom en komen sy noch niet teffens al t'gehate quadt laten, noch oock niet al t'gheliefde goet doen, want hen is noch in de weghe die aanklevende of inwoonende zonde der quader +Ghewoonten. Dese is door langhe oeffeninghe in henluyden inghewortelt: ende wert daaromme oock allencxkens door een contrarie goede Ghewoonte uytgheroeyt, doch moet die eyndelijck gantschelijck ruymen. Want wat metter tijd tinne komt, dat mach metter tijdt uyt ghedreven worden: dit gantsche ruymen gheschiet dan, als de Heere self in sulcken zijnen Kinderkens oock krachtelijck ghewrocht sal hebben het volbrengen nae den goedē Wille. Want gelijk Wil sonder Macht vergheefs is, om t'ghewilde te volbrengen: soo en doet Godt niet altoos vergheefs in't Scheppen van den goedē Wille, t'welck nochtans moeste vergheefs zijn, soo het vermoghen om dat te volbrengen van den Heere ten laatsten daar niet by ghewracht en wordt.

+*Kinderkens.*

+Meer wil dan macht ten goeden.

+1

+Quade ghewoonte en □ tweede nature.

3. Vraghe.

Wat is nu de naaste Trappe aan dese Kintschappe Godes?

Antwoorde.

Merckt ghy dan uyten voortgangh der Naturen selfs niet, dat uyt een swack kindeken, soo't in ghesontheyt blijft levende, een sterck +Tonghelingh wordt of strijtbare Man? Dit komt niet teffens, maar allencxkens, doch komet noch t'ghene dat allencxkens komt, maar dit gheschiet door tijdt ende oeffeninghe, +alsoo wort sulck Kint inder tijt allencxkens in veelen dinghen gheoeffent, wordt van d'eeen +klearheit j. gevoert in d'ander, ende ten laatsten +alsoo gheleyt in alle Waarheit, ij. hen ter goetd worden noodich of nut sijnde: met het +vermeeren van sulcke klearheit ende Waarheit, vermeert dan oock die krachte ende t'vemoghen: Daar door dan oock even so vele afnemen verminderen die Duysternissen en □ Loghen met der selver krachten. Wie mach hier nu meer twijfelen, dat sulcken Man in Christo alsoo in Waarheys krachten opghewassen +sijnde, niet lichtelijck verwindt ij. den quaden met alle zijn aanhangh.

+*Man in Christo met zijn gedaante.*

+Allencxkēs en □ niet teffens verandert eē kint in een man.

+1

+2

+Door toenemen van Waarheys kennisne neemt de kracht toe.

+3

4. Vraghe.

Dits my al een twijfelijck bedencken, want veele houdens voor gantsch onmoghelijk. Souden Menschen dat vermoghen?

Antwoorde.

Ia Menschen, doch niet met Menschelijcke, maar met Goddelijcke kracht, ende dit in den strijt-Vorst Iesu, onsen almoghenden Salichmaker ende Heere: sodanige

volkomē overwinninghe⁺ ende vernielinghe onser Vyanden⁺ wert beloofd j. van den
 Almachtighen ende warachtigen Gode, in Gode die door Christum met ons is, wie⁺ Verwinninghe is beloofd.
 mach ons dan teghen ij. sijn, ⁺ Wat anders oock is doch die beloofde Vruchte⁺ +1
 Emanuels, dat is Godt met⁶ ons, dan overwinninghei ij. onser Vyanden? Soude⁺ +2
 hier aan⁺ noch yemant willen twijfelen, die aanmercke⁺ welcke hier over weder zijden
 die Hoofluyden ende Campioenen zijn. Daar sal men vinden over de sijde van⁺ +3
 den herbooren Man ende Ridder Christi, de Almoghende Coningh ende Heere⁺ Beschrijvinge des campers
 Godt selve. Daar sietmen den verwinner aller zjnre Vyanden Iesus Christus, ende⁺ voor Deuchde en □ Sonde
 daar wert men ghewaar die kracht des heylighen Gheestes, verselt met die⁺ aan wedersijden.
 Waarheydt, met die Rechtvaardigheyt, Mette Sterckheydt selve, de Wijsheydt met
 alle d'andere Hemelsche Deughden ende onverwinnelijke heyrkrachten Godes. Is
 dit niet also? Mach yemant dit wederspreken? Ick houde wel neen. Wat Krijgs-Volck
 is over d'ander zijden tegen desen Ridder Christi met sodanighen Crijghsvorst ende
 heyrleger omringelt zijnde? Ist niet die overwonnen Duyvel, d'overwonnen Werelt,
 d'overwonnen Doodt? Ia dat zijn die Koopluyden met sampt die nietighe Loghen,
 het swacke Vleesch, d'Ongerechtigheyt, Sotheyt ende alle d'andere Duysterlinghen,
 die als ancxtighe Vledermuysen van selfs vluchten voor't alderminsten glansken van
 de Eewighe Sonne der Waarheydt. Vluchtich zijn dese scharen, soo is oock vlughtigh
 haar Veltoverste⁺ de Duyvel iijj. voor den ghenen die hem⁺ maar wederstaat. Lieve
 secht nu doch, over wat zijde moet hier de zege ofte overwinninge verhoopt
 worden? j, Gen.14, 20, Deut.32, 30, Isa.9, 4, Mich.5, 8, 9, 1, Ioan.5, 4, 5, ij. Psal.22,
 4, Proverb.3, 25, 26, Isa.41, 10, 11, Iere.20, 11, Soph.3, 15, Sach.3, 4, 5, Roma.8,
 31, Psal.45, 6, 90, 5, Isai 43, 2, 35, 4, 50, 80, Iere.1, 8, 15, 20, 46, 28. iij. Levit.26,
 7, 8, Deut.11.12, 23, 28, 6, 7, 1, Ioan.4, 4, iijj. Iaro.4.7.
⁺Den Man in Christo vallet
 licht door Godes hulpe de
 Sonde te vernielen.
⁺4

5. Vraghe.

Wat volcht doch na sulcke volkomen overwinninghe der quaden, geschiet zijnde
 in sodanighe stercke Helden in Christo?

Antwoorde.

Wat anders dat gantsche verlossinghe, bevrijdinghe⁺ ende ontberinghe j. van't
 quade?⁺ van't wroeghen ij. der voorleden Sonden, ⁺overmits die voldoeninge iij.
 ende quijtscheldinghe⁺ iijj. Christi? van't hongherich onghenoegen⁺ v. overmits
 die versadinge? Vande⁺ voorgaande droefheyte vj. overmits verkrijginghe⁺ vij.
 van't begheerde? Somma na die⁺ overwinninge volgt volle ende ware verlossinghe
 vande Heerschappije viij. onser Vyanden, ⁺namentlijck vande Werelt, ix. van't
 Vleesch, ⁺x. vanden Duyvele, xj. Duysternissen, xij.⁺ ende sonden. xijj. Dan is
 men te recht vrij van⁺ de Dienstbaarheyt, xiiij vande Ancxte. xv.⁺ vande Wet, xvj.
 Toorn, xvij. Verdoemenisse, ⁺xviii. Helle, xix. ende Doot, xx. Wat⁺ dunckt u nu:
 sijn daar dan niet geruymt vele⁺ Quaden, die d'ellendighe Ziele met veele treurighe⁺
 plaghen, plaghen te plagen? j. Isai.60, ⁺18, Ezech 36, 33, 37, 23, Sop.3, 13, Sach.3,
 9, ⁺ij. Soph.2, 15, Ierem.31, 34, iij. Isai.53, ⁺5, 6, 11, 1, Tim.2, 6, Roma.3, 25, 4,
⁺1
⁺2
⁺3
⁺4
⁺5
⁺6
⁺7
⁺8
⁺9
⁺10
⁺11
⁺12
⁺13
⁺14
⁺15
⁺16
⁺17
⁺18
⁺19

25, 2, 14, [†]iiiij. Isa.6, 1, 2, Luc.1, 77, Ephes 1, 7, v Mat.5, 6, Pro.12, 11, Iere.31, 25,
vj. Isai.25, 8, 35, 10, 61, 11, Matth.5, 5, vij. Psalm, 20, 3, Pro, 13, 19, Psal.102, [†]20
5 viij. Isa.26, 13, 14, Ezech 34, 27, Soph.3, 19, Abac72, ix. Ioan.16, 33, Galat.1, 4,
x. Galat.5, 24, 1, Pet.3, 18, xj. Hebr.2, 14, 1, Iohan.3, , xij. Isai.42, 16.

Iohan.12, 46, xij. 1, Petr.2, 24, 1, Iohan.3, 5, xiiij. Hebr.2, 15, Isai.14, 3, xv. Soph.3, 15, Luc.1, 74, Hebr.2, 14, xvj. Rom.8, 2, Gal.3, 13, 4, 5, xvij. Rom.5, 9, 1, Thess.1, 10, xvij. Ro.5, 16, 8, 1, xix. Ize.13, 14, xx. Oze.13, 14, Colos.2, 13, 1, Tim 1, 10.

6. Vraghe.

Wat is het goede dat in plaetse van sulcke quade weder is inghenomen in soodanigen verlostn Mensche, of ghesenen Ziele?

+Antwoorde.

+Ware ghesondtheydt j. der Zielen die hen +was beloofd, ij. door't middel van de ghesonde + iij Leere, die Ziele (daar sy inne komt +ende blijft) warachtelijck genesende, iij. 1, Psa.29, 3, Prov.3, 8, 4, 22, ij. Isai.30, 26, 58, 8, Iere.33, 6, iij. Psal 106, 10, Proverb.12, 18, 1, Timot.6, 3, 2, Timot.1, 13, 4, 3, Tit.2, 1, 8, iij. Psal.102, 3, 146, 3, Ozee.6, 2, Iere.30, 17.

+Ware verkrijginge vant goede.

+1
+2
+3
+4

7. Vraghe.

+Waarinne is der Zielen ghenezinghe gheleghen?

Antwoorde.

Dat zy vervult sy met goeden, te weten, met +Christo j. selve, ende met hem ghesamentlijck +met het Leven ij. der Zielen, metten Lichte +der iij. Genaden, met suyverheyt iij. des Herten, +kennisse v. Godes, Liefde vj. Godes, +Wijsheyt, vij. Rechtvaardicheyt, viij. Heylicheyt +ix. ende Salicheyt, x j. Isa.9.6. +Rom.8, 32, Colos.1, 3, ij. Iohan.6, 33, 10, 10, +3, 15, Ephes 2, 5, Colos.1, 13. iij. Isai.30, 26, +42, 6, 60, 19, Malach.4, 2, Luc.1.79, Ioan.1, 9, +iij. Isai.1, 25, Ezech.36, 25, Sach.13, 9, Tit.2, 14, v. Isai.6, 16, 66, 14, Iere.24, 7, Ierem.31, 34, Ezech.34, 27, Ozee.6, 3, Prov.2, 5, Ac. vj. Deut.30, 6, Roma.5, 5, vij.Proverb.2, 6, Eccles.2, 26, Luc.21, 15, Ephes.1, 8. Iac .1, 5, viij. Isa.33, 5, 26, 9, 53, 11, Luc.1, 74, 75, Eph.4.24. Rom.5, 18, 8.4. 2.Cor.5, 21. ix. Luc.1.74.75. Ephes.4.24.1. Thess.3.13. x. Psal.93, 12, Matth.5, 8, 7, 21.

+Ware genesinge der zielen waar ingeelegen.

+1
+2
+3
+4
+5
+6
+7
+8
+9
+10

8. Vraghe.

+Wat ist middel daar door men zulcke Saligh-makende goederen verwerft?

Antwoorde.

+Het eenige middel is Iesus Christus j. selve (so nu al is geseyt) die by saken sijn verkrijginghe +ij. der Beloften, t'welck wert in den ghenen die't alles om Christi willen verkoght +iij. en □ als dreck verworpen, iij (dat is hen selve + gantschelijck versaackt) hebben. j. 1, Tim.2, 5, Galat.3, 19, Hebr.8, 6, ij. Psalm.36, 4, Gal.3, 14, iij. Matt.13, 44, 45, 46, iij. Philip.3, 8.

+Waar door men tgoede verwerft.

+1
+2
+3
+4

9. Vraghe.

+In wat staete, of op wat Trappe staan die Luyden, inden welcken alle sulcx na der Waarheyt is geschiet, ende waar door hebben sy dat vermoghen?

Antwoorde.

+Dit sijn Vaederen j. ofte Ouderlinghen in den verstande, ende sulcx werden sy door die Salighmakende kennisse Iesu Christi, wandt sy en kenden Christum nu niet meer tijdtlijck, soo hy inde Weerelt heeft ghewandelt nae den +Vleesche: ij. maar sy kenden hem nae zijne Goddelijckheyt, soo hy al van aan beghinne +iij. is gheweest, ende wisten hem te sijn die eenighe +Schatkamer iij. alre Godtlijcker goederen, als nu bereyckt hebbende den volkomen +Ouderdomme v. Christi, wat swarigheyt was't soodanighen kenders die bekende ydelheyt ja Dreck te verlaten,

+Vaderen of Ouderen.

+1
+2
+3
+4
+5

om te bekomen den Tresoor alder Godtlijcker Schatten. j. 1, Iohan.1, 13, ij. 2, Corint.5, 16, 17, iij. 1, Ioan.2, 13, iij. Ephes.1, 7, 3, 8, Col.2, 2, 3, v Iob.12, 12, Ephes.4, 13, 10. Vraghe.

Hoedanigh ist Leven of die wandel soodanigher⁺ Vaderen?

Antwoorde.

⁺Wandel der Vaderen.

Van ghelijcker Aart met het leven Christi, soo dat sy verstrecken een warachtich Beelde Christi, tot een voorbeelde j. van anderē, wāt⁺ sy en Leven ij. nu niet meer, maar Christus⁺ leeft in henluyden, soo komet oock dat syluyden (als oock Christus mede niet) haar selfs niet, maar anderen leven, iij. sy en doen⁺ niemanden quaadt iij. maar elcken goedt, ⁺v. oock haar Vyanden uyt liefden, als waarachtighe⁺ ondersaeten in den Rijcke Christi. j. 1, Cor.4, 16, 11, 1, Phili.3, 17, 4, 9, 1, Thess.1, 6, ij. Galat.2, 20, Philip 1, 21, iij. Rom.14, 7, 8, 1, Corinth.10, 20, 12, 25, 1, Cor.13, 5, 2, Cor.5, 15, Philip.2, 4, iij. 2, Cor.6, 3, 7, 2, v. Matth.5, 44, Luc.6, 27, 35, 2, Tess.3, 13.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺5

11. Vraghe.

Hoe leeftmen in den Rijcke Christi?

Antwoorde.

Soo ick nu al hebbe gheseyt, wildy des noch⁺ meer? Nemet, men Leeft daar Rechtvaardelijck, vredelijck ende blijdelijck. Rom.14.17.

⁺Hoemē leeft in den rijcks Christi.

12. Vraghe.

Wat is Rechtvaardelijck Leven?⁺

Antwoorde.

⁺Wat het is Rechtvaarljce te leven.

Daar men elck t'sijne gheeft, te weten Gode t'zijne, dat is Liefde j uyt gantscher Herten, ⁺&c. ende Liefden totten Naasten ij. (onsen⁺ Vyanden iij. daar onder oock begrepen) als⁺ ons selve. Waar soo elck t'sijne wert gegeven daar en wert niemant veronghelijckt: waar niemant en wert veronghelijckt, daar Leeftmen in Vreden. Dit gheschiet dan int Rijcke Godes, daar men Rechtvaardelijck Leeft. j. Matth.22.37. Luc.10.27. Deut.6.5. ij Matth.25.34.35, Rom.13, 8, 10, Gala.6, 2, Coloss.3, 14, 1, Tim.1, 5, iij. Matth.5, 44, 45, 46, 47, 48, Luc.6, 27.35, Roma.12, 10, Ephes.4, Reg.6, 21, 22, 23, 3, Reg.13, 4, 5, 6, Actor.6, 60, Rom.9, 3.

⁺1

⁺2

⁺3

13. Vraghe.

Hebben dan alle soodanige ondersaten inden Rijcke Christi die soete Vrede?

Antwoorde.

Ghewisselijck. Want ghewis zijn die belovers⁺ j. Woorden. Nu kondy oock light verstaan, ⁺dat ghelijck die noyt sieck ende in zijn gesondtheydt weynigh, alsoo daar teghen die uyt pijnlijcke zieckte tot die gewenschte ghesesinge komt, grootelijck daar inne moeten verblijden: alsoo gaat het oock met dese Vaderen: sy komen uyt soo pijnlijcken zieckte der Zonden, ende door soo vyandlijcken Oorloge na volkomen verwinninghe in soo waarachtighen ghesondtheydt, ruste ende vrede haarder Zielen, soo moeten sy immers oock ontwijfelijck genieten dat voorschreven derde stuck, namentlijck die vrolijcke blijdschappe ij. in den heylighen⁺ Gheest. j. Isai.26.12, 32.17. Psal.118.165. Pro.3.1.2. Rom.2.10. Gal.6.16. ij. Psal.4.7. Eccle.2.26.Zach.2.10. Ioā.15.21, 17.13.

⁺Waar inne ware Vrede is gelegen.

⁺1

⁺2

14. Vraghe.

Maar wat versekertheyt moghen sy hebben van in sulcken Vrede en □ Blijdschappe te volherden? Hebben sy die oock niet, soo moet daar altijd ancxt ende vreesen zijn

van die te verliesen.⁺ Wat vreucht of vrede is dan oock die, welke altijd met ancxten
ende vreesse bedroeft wert ende ontrustet?

⁺Vander Christenen
blijtschap versekertheyt.

Antwoorde.

Ontwifelijcke versekertheydt, steunende opte beloften j. van de ontwifelijcke ende sekere Waarheydt: datse door niemanden van henluyden en sal genomen worden. Oock en betrouwen syluyden niet op haar eyghen gherechticheyt ende sterckheydt, want sy wel weten dat sy die van haar selfs niet en hebben: daaromme en sijn sy selfs oock niet haar selfs Heeren, maar sy sijn sekerder dan seecker, dat ⁺sy een Machtich ende Rechtvaardigh Heere ⁺ende Koningh ij. hebben, dats haar Heere Christus: Dat hy Ghebenedijt zijnen lieven ⁺ ondersaten bewaardt. iij. Dit maackt soodanighe ondersaten in desen Rijke Christi onder ⁺sijne versorginghe iiij. eene onbedrieghlijcke veyligheyt v. onder zulcken Coningh, die ⁺sijne ondersaten lief vj. heeft, ende voor sijne ⁺Vrunden vij. hout, ja voor sijne zelfs Litmaten. ⁺viiij. 1 Iohan.16.22. ij. Psalm.2.6. ⁺Isai.9.6.7, 52.7. Ezech.34.24.37.22. Zach. ⁺9.9. Matth.2.6. Roman.14.9. Ephes.1.22 iij. Proverb.6.22, 13.6. Ezech.34.10. Ioan.10.18.2. Thess.3.3.1. Pet.1.5. iiij. Ephes.5.29. v. Psal.90.5. Isai.26.1, 32.17.1. Iohan 5.18 Isa.35.9, 11, 6, 9, 54.14.60.11. Ier.23.4.6, 32.37.33.16. Ezech.28.26, 34.28. Oze 2.18. Mich.4.3.4. Soph.3.13. vj. Iohan.14.21. Rom.8.37. Ephes.5.2.25. Iohan.13.1.34. vij. Iohan.15.14.15. Luc.12.4. viij. 1.Corinth.6.15. Ephes.5.30.

⁺Christus is Koningh in sijnen Rijke.

⁺2

⁺3

⁺4

⁺5

⁺6

⁺7

⁺8

⁺Lief heeft.

15. Vraghe.

⁺Houdy dan dat sy met Christo een sijn?

Antwoorde.

⁺Een sijn met Christi.

⁺Onderscheydelijck j als Vleesch ij. van ⁺sijnen Vleesche, ende Been van sijnen Gebeente, ⁺Leven iij. aan zijn Lichaam, iiij. daar ⁺aan hy selve t'Hooft v. is, machmen wel ⁺naarder vereenighinghe vinden? Zoude dat ghetrouwe Hooft sijn eyghen Ledekens dan niet getrouwelijck bewaren? j. Ioan.17.23. Galat.3.28. ij. Ephes.5.30. Genes.2.23.. iij. Rom.12.5.1. Cor.12.22.14. iiij. 1.Cor.12.27. v. Ephes.1.24, 4.4. Rom.12.5.1. Corinth.10.17, 12.12.27. Colos.3.15.19.

⁺1

⁺2

⁺3

⁺4

⁺5

16. Vraghe.

Wat ghemeenschappe hebben sy met Gode?⁺

Antwoorde.

⁺Vereeniginghe met Gode.

Sy hanghen j. Gode aan in Christo, soo⁺ worden sy door hare vereeniginghe met Christo, ij. oock een met Gode. Gemerckt Christus⁺ self met Godei ij. een is. j. Deut.10. ⁺30, 11.22, 13.4, 30, 20. Isai.56.6.1. Corinth.6.17. ij. Ephes.2.14.1. Cor.6.17.1. Tim.2.5. Iohan.17.21. iij. Iohan.10.30, 14.9.

⁺1

⁺2

⁺3

Na dien dat Godt selve die goetheyt is, ende sijne voorschreven Kinderen door sulcke ware vereeniginghe met haren Vader Gode, oock selve sijnre Goedtheyt deelachtigh worden, ende die sulckx ghenieten, dat sy nu in Gode waarachtelijck goet zijn geworden: Nadien mede Goetheydt ende Saligheydt inder Eeuwigheyt so onverscheydelijck te samen zijn ende blijven verselt, datmen gheen Saligheydt sonder Goetheyt, als oock wederomme gheen Goedtheydt sonder Saligheydt en magh hebben: Soo volcht noodtlijck, dat alle die door⁺ die Wedergheboorte met Christo, ende alsoo oock door Christum met Godt zijn vereenicht, inder Waarheydt goedt, ende mitsdien oock zaligh zijn ende wesen sullen Eeuwelijck sonder eynde, dat jonne Godt in sijnen Sone Iesu Christo door zijnen Heyligen Gheest, allen die't van Herten begheren. Amen.

⁺Goedt zijn is Zaeligh zijn.

Martij Anno 1584. Stilo novo.